

UNIÓS POLITIKÁK

Bíró-Nagy András–Szászi Áron József

Az európai unió közpolitikai hatásának percepciói.
A magyarok tudása és preferenciái az EU befolyásáról

AZ EURÓPAI UNIÓ KÖZPOLITIKAI HATÁSÁNAK PERCEPCIÓI

A magyarok tudása és preferenciái az EU befolyásáról

Bíró-Nagy András

(Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet)

Szászi Áron József

(Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet)

*A tanulmány beérkezett: 2022. március 17., opponálás: 2022. március 21. – 2022. április 15.,
véglegesítés: 2022. május 16.*

ÖSSZEFOGLALÓ

E tanulmány a magyar társadalom tudását és preferenciáit térképezi fel az Európai Unió közpolitikai hatásáról. A kutatás keresztmetszeti kérdőíves adatok leíró és regressziós elemzésére épül. Az általános EU-s ismeretekre, illetve az uniós és a tagállami hatáskörökre vonatkozó tudás terén is megállapítható, hogy a megkérdezettek bő harmada tekinthető tájékozottnak. A magyarok többsége nem rendelkezik tehát megfelelő tudással arról, hogy valójában milyen területeken van befolyása az Európai Uniónak a hazai folyamatokra. A kormánypárti választóknak szignifikánsan alacsonyabb az általános EU-s tudásszintje, mint az ellenzéki szavazóknak, de a szakpolitikai tudásszint terén fordított a helyzet. Ennek oka, hogy a fideszes választók kevesebb szakterületről gondolják, hogy tagállami irányítás alatt áll, mint az ellenzéki szimpatizánsok, és ez az érzet közelebb áll az EU és a tagállamok közötti valós hatáskörmegosztáshoz. Eredményeink megerősítik, hogy a kormánypártiság és a jobboldali öndefiníció negatív hatással van az integráció további mélyítéséről alkotott véleményekre. Fontos továbbá, hogy azon szakterületeken, amelyekeken Magyarország uniós csatlakozása óta tényszerűen a legnagyobb arányban vannak jelen az európai eredetű jogszabályok, az EU befolyásának támogatottsága is magasabb. Tanulmányunk rámutat arra is, hogy az integráció további mélyítésének komoly korlátai lehetnek a magyar társadalomban, és erős bázisa van a nemzeti szuverenitás politikájának. Az általunk vizsgált 19 közpolitikai területből 8 olyan terület van, ahol a magyarok abszolút többsége szuverenista állásponton van, míg 9 szakpolitika esetén az integrációpártiak vannak abszolút többségben, a bevándorlás és az egészségügy kérdésében pedig egyik oldalnak sincs többsége. Emellett kiemelendő, hogy az Európai Unió kizárólagos hatáskörébe csak a magyar társadalom igen kis része utalna döntéseket: az Európai Egyesült Államok támogatói minden közpolitikai területen 10%-nál kevesebben vannak. A hatásköri kérdésekben tapasztalható megosztottság azt jelzi előre, hogy az EU jövőjével kapcsolatos viták is polarizálhatják a jövőben a magyar közvéleményt.

Kulcsszavak: Magyarország ■ Európai Unió ■ közpolitika ■ Euroszepticismus ■ közvélemény

Magyarország és az Európai Unió kapcsolata nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi közbeszédnek is visszatérő, konfliktusos témája. A 2022. február végén kitört orosz–ukrán háború következményeként az ország külpolitikai orientációja az áprilisi választásokat megelőző kampány egyik központi témájává vált (Farkas, 2022; Dull, 2022). Az európai uniós intézményekben ráadásul sokan úgy érzékelték, hogy évtizedeket felölelő integrációs folyamatok sűrűsödtek össze a háború utáni hetekbe, az orosz agresszió egységbe kovácsolta a korábban megosztott EU-s külpolitikát (Barbaro, 2022). Akármilyen hatással lesz is a háborús konfliktus az EU jövőjére, kiemelkedően időszerű annak a vizsgálata, hogyan jelenik meg az európai integráció a magyar közvéleményben. Tanulmányunk empirikus alapokon azt mutatja be, hogy miként érzékelik az EU közpolitikai hatását a magyar választók.¹ Emellett azt is feltárjuk, hogy közpolitikai szempontból hol húzódnak az európai integráció határai a magyar közvélemény számára. Ahhoz, hogy megértsük a magyarok EU-hoz fűződő viszonyát, úgy véljük, hogy nem elég az európai integrációval kapcsolatos preferenciákat megismerni, de az erre vonatkozó ismereteket is érdemes felmérni.

Az EU-s ismeretek vizsgálatának fontosságára mutat rá az is, hogy a Brexitet gyakran a tömegek tájékozatlanságával, a széleskörű politikai ignorancia jelenségével magyarázzák. Jason Brennan 2017-es nagy vitát kiváltó könyvében a 2016-os népszavazást is annak bizonyítékának tartja, hogy a választók alapvetően tájékozatlanok és képtelenek felismerni a saját érdeküket. Az EU-val kapcsolatos tudásszint az Egyesült Királyságban a Brexit előtt valóban az uniós átlag alatt volt (Hix, 2015), viszont nem egyértelmű, hogy a tájékozatlanság mekkora szerepet játszott a kilépésre szavazók döntésében (Carl–Richards–Heets, 2018). Az Egyesült Királyság kontextusán kívül a politikai tudás EU-s attitűdökre gyakorolt pozitív (Lengyel–Blaskó, 2002; De Vreese, 2016; Verhaegen–Hooge, 2014) és negatív (Marquart et al., 2018) hatásaira is találunk bizonyítékokat a szakirodalomban. A fentiek alapján érdemes az európai integrációval kapcsolatos tudás és a preferenciák vizsgálatát egyben kezelni. Ezt azért is szükségszerűnek érezzük, mivel Magyarországon az EU-val kapcsolatos tudás vizsgálata eddig szinte teljesen kívül maradt a hazai tudományos kutatásokon.²

Tanulmányunkban három kérdésre keressük a választ. Milyen a magyar társadalom Magyarország európai integrációjával kapcsolatos tudásszintje, és ennek mik a meghatározói? Milyen az egyes szakpolitikák európaizációjának támogatottsága, és ez mennyire függ össze a valós integrációs szinttel? Mennyiben határozza meg a szakpolitikai integráció támogatottságát a politikai hovatartozás és az EU-val kapcsolatos tudásszint? Kutatásunk egyedi a szakirodalomban, mivel 19 különböző szakpolitikára fókuszálva méri fel a magyarok európai integrációval kapcsolatos ismereteit és preferenciáit. Ennek céljából a szerzők saját kérdőívet dolgoztak ki, amit egy országos, reprezentatív közvélemény-kutatásban kérdeztek le. A percepciók és a valós integrációs szint összevetésének Bíró–Nagy és Laki (2020) tanulmánya volt az alapja, amelyben

az EU és Magyarország szakpolitikákkal kapcsolatos feladatmegosztását, és az egyes szakterületek európaizáltságát vizsgálták a törvényhozás kontextusában. Eredményeink nem csak a magyar társadalom EU-val kapcsolatos attitűdjeinek mélyebb megértését segítik, de egyben az európai integráció legitimitásáról szóló diskurzushoz is hozzájárulnak.

ELMÉLETI HÁTTÉR ÉS HIPOTÉZISEK

A 2000-es években készült felmérések alapján az európaiak nemzeti politikával kapcsolatos tájékozottsága magasabb volt, mint az EU-val kapcsolatos tudásszintjük (Clark, 2014). A finnek politikai tájékozottságát vizsgáló kutatás hasonló eredményre jutott: a válaszadók kétszer olyan jól teljesítettek az országos és helyi tudást mérő teszten, mint az EU-s kérdéseket illetően (Rapeli, 2014). A kutatás alapján a férfiak, a politika iránt érdeklődő, a demokráciával elégedett és a magasabb végzettségű válaszadók tudtak többet az EU-ról. Több kutatás is azt bizonyította, hogy az EU-s ügyekkel kapcsolatos médiafogyasztás növeli az EU-val kapcsolatos tudást (de Vreese–Boomgaarden, 2006; Marquart et al., 2018). Az EU-s tudásszintet a Brexit kontextusában vizsgáló tanulmányok nem találtak szignifikáns különbséget a kilépésre és a maradásra szavazó választók között az ideológiailag semleges tesztkérdéseket illetően (Carl–Richards–Heets, 2018), vagy csak kismértékű különbséget találtak (Carl, 2019). Egy releváns magyar kutatás készült a témában: Lengyel és Blaskó (2002) azt mutatta ki, hogy az objektív és a szubjektív informáltság egyaránt növelte az uniós csatlakozás támogatottságát. A magyarok EU-s tudásával kapcsolatosan kutatásunk alapvetően feltáró elemzést végez, ugyanakkor tanulmányunk a később bemutatott oksági hipotézisek mellett tesztel egy releváns, deskriptív hipotézist.

H1: A magyarok rosszul mérik fel, hogy mekkora az EU hatásköre: a magyarok többsége nem tudja beazonosítani a szakpolitikák többségének európai integrációs szintjét. Korábbi empirikus bizonyítékok híján az első (deskriptív) hipotézisünk inkább logikai következtetésekre hagyatkozik. Lengyel és Blaskó (2002) kutatásából az uniós csatlakozás előtti magyar társadalom EU-val kapcsolatos tájékozatlansága körvonalazódik. A magyaroknak csak a negyede hallott a közös EU-s útleveletről (26%), és hasonlóan kevesen voltak, akik fel tudtak sorolni legalább 12 EU-s tagállamot (27%). Hozzá kell tenni, hogy a többi kérdésnél jelentősen nagyobb volt a helyes válaszok aránya, pl. 88% tudta, hogy Magyarország kérelmezte a felvételét az EU-ba, 78% hallott az euróról (Lengyel–Blaskó, 2002: 411–412.). Valamivel aktuálisabb képet az Eurobarometer 2015-ös felmérése ad. Ez alapján a magyarok az EU-s tudást illetően az európai középmezőnyben voltak: a lakosságnak valamivel kevesebb, mint a fele tudta az Eurobarometer mindhárom tesztkérdésére a helyes választ (Hix, 2015). Ugyanakkor azt felté-

telezzük, hogy az általunk összeállított, 19 kérdéses szakpolitikai tudásteszt nehezebb az általános kérdéseknél.

H2: A magyarok egyes szakpolitikák európaizációjával kapcsolatos preferenciái függetlenek ugyanazon szakpolitikák tényleges integrációs szintjétől.

A második hipotézisünk részben az első hipotézisre épül. Azt feltételezzük, hogy elsősorban akkor befolyásolná érdemben a szakpolitikák tényleges integrációs szintje a magyarok preferenciáit, ha az integrációs szinttel tisztában lennének az emberek. Elképzelhető ugyanakkor egy fordított oksági kapcsolat is, ha az európai integrációt egy rezponzív, az európai közvéleményt becsatornázó folyamatként képzeljük el. Ebben az esetben azt feltételezzük, hogy nem a szakpolitikák integrációs szintje befolyásolja a közvéleményt, hanem fordítva. Vagyis azokon a szakpolitikai területeken mélyül az integráció, ahol erre már nyitottságot mutatott az európai közvélemény. Ezt a feltételezést támasztja alá De Bruycker (2019) tanulmánya is, amely idősoros elemzéssel mutatta meg, hogy a nyilvánosság előtt tárgyalt EU-s szakpolitikai döntéseket a támogató közvélemény növekedése előzi meg. Ugyanakkor De Bruycker egy negatív visszacsatolási folyamatot is bizonyít: az egyes politikai napirendre került szakpolitikai döntések után csökkenni kezd ugyanezen ügyek európai szintű támogatottsága a közvélemény-kutatások alapján. Vagyis az EU-s szakpolitikai döntéseknek inkább ex ante legitimitációja van, míg ex post legitimitációs deficit keletkezhet. Ez lényegében összhangban áll a második hipotézisünkkel. A rezponzív EU-s döntéshozatalnak további korlátait jelzi, hogy egyrészt az EU-s szakpolitikák meghatározása nem többségi döntéshozatal alapján történik, másrészt a tagállami közvélemény eltérhet és sok esetben el is tér az „összeurópai közvéleménytől”.

H3: A kormánypárti szavazók Magyarországon nagyobb valószínűséggel ellenzik a különböző szakpolitikák EU-s integrációját.

A széleskörű empirikus alátámasztást nyert pártos elfogultság elméletei alapján az egyének a véleményüket sok esetben a politikai lojalitásaikhoz igazítják (Achen–Bartels, 2016; Patkós–Szántó, 2020). Vagyis azt várhatnánk, hogy az emberek akkor lesznek nagyobb valószínűséggel EU-pártiak vagy euroszeptikusok, ha a politikai táboruk vezetői is nyíltan ilyen pozíciót vesznek fel. A 2010 utáni Fideszre az euroszeptikus álláspont minden kétséget kizáróan jellemző. A Chapel Hill adatai alapján 2010 után határozottan integrációellenessé vált a Fidesz pozíciója (Csehi–Zgut, 2021). Hargitai (2020) szerint szakpolitikai szinten a Fidesz euroszeptikus pozíciója az Európai Ügyészség és energiaunió megalkotását illetően, a bevándorlási, munkaügyi és fiskális politikák területein és a Kínához és Oroszországhoz kapcsolódó külpolitikával kapcsolatosan mutatkozik meg. Hargitai (2020: 203–204.) szerint a Fidesz retorikai szinten három fronton támadja az EU-t: (1) a tömeges migrációhoz kap-

csolódóan, (2) az integráció mélyítésének ellenzésével, mivel a „bürokratikus elit” nem az embereket képviseli, valamint ez a nemzeti szuverenitás feladását jelentené, és (3) azzal, hogy az EU belülről való megreformálását hirdeti. A Fidesz euroszkeptikus retorikája nagyban hasonlít a lengyel PiS szólamaikhoz, de a magyar kormánypart kommunikációja intenzívebb és szélesebb eszközkészletet használ – ennek példái az EU-t kritizáló plakátkampányok és nemzeti konzultációk (Csehi–Zgut, 2021: 12.). A Fidesz euroszkepticizmusával szemben az ellenzéki pártok határozott EU-párti állásponton vannak – a Demokratikus Koalíció egyenesen föderalista pozíciót képvisel az Egyesült Európai Államok koncepciójának támogatásával (Arató, 2020). Egyedül a Jobbik volt korábban keményen euroszkeptikus, de a párt egy évtized alatt az EU-s zászlóégetéstől eljutott odáig, hogy a 2019-es EP-programját már az EU „alapító atyáinak” képeivel illusztrálták, és az európai bérunió mellett tettek hitet (Arató, 2020; Ágh, 2021).

H4: Minél inkább jobbra helyezkedik el valaki az ideológiai spektrumon, annál nagyobb valószínűséggel fogja ellenezni az EU befolyását a különböző szakpolitikákra.

Az EU-val szembeni ellenállás nemzetközi összehasonlításban nem kizárólag a jobboldali pártok jellemzője, hanem mindkét oldalon a szélsőségeké. A szűk értelemben vett kemény euroszkepticizmus, vagyis az EU feltétel nélküli elutasítása azonban inkább a szélsőjobboldali pártok sajátossága, amelyek a kilépést vagy legalábbis a tagállami hatáskörök növelését szorgalmazzák, míg a szélsőbaloldali pártokra, amelyek az EU belső reformját szorgalmazzák (pl. szociálpolitikai integráció mélyítése), inkább az „eurokriticismus” jellemző (Conti–Memoli, 2012). Ez a jelenség a választók szintjén is megjelenik. Van Elsa és kollégáinak (2016) 2009-es és 2014-es ESS adatokra épülő elemzése alapján az EU-val való elégedetlenség elsősorban a szélsőségesen baloldaliakra jellemző, míg az EU erősítésének ellenzése egyértelműen jobboldali jelenség. Ez alapján azt feltételezzük, hogy a jobboldali ideológiai álláspont Magyarországon is az egyes szakpolitikák európaizációjának elutasításával függ össze. A hipotézisünket erősíti a magyar pártrendszer fent bemutatott jellemzője is, vagyis az ellenzéki pártok erősen EU-párti pozíciójának és a Fidesz euroszkepticizmusának ellentétpárja. Ez a megosztottság gondolati kapaszkodót jelenthet a baloldali és jobboldali értékekről a magyar választók számára. Vagyis a pártok állásfoglalásából és retorikájából a magyar választók is arra következtethetnek, hogy az EU-pártiság egy baloldali, míg a szuverenista álláspont egy jobboldali érték.

H5: A politikai preferencia (H5a: kormánypártiság és H5b: jobboldaliság) hatása az európai integrációval kapcsolatos attitűdökre erősebb azok között, akik kevesebb tudással rendelkeznek az EU közpolitikai hatásáról Magyarországra.

Stoeckel kutatása (2012) azt mutatta ki, hogy az EU-val kapcsolatos politikai tudás magasabb szintje együtt jár az EU komplexebb értékelésével.³ Ez alapján

azt feltételezzük, hogy az EU-t mélyebben ismerő emberek jobban képesek önállóan, az „elit befolyása” nélkül kialakítani a preferenciájukat az európai integrációról. A politikai elfogultság és a tájékozottság kapcsolatáról azonban nincs konszenzus az irodalomban. A hipotézisünkkel konzisztens Anduiza és kollégáinak (2012) kutatása, miszerint a politikai tájékozottság csökkenti a pártos elfogultságot. Tappin és kollégái (2021) arra találtak bizonyítékot, hogy a magasabb kognitív szint az előzetes, tényalapú meggyőződésekre épülő érvelést felerősíti, míg a pártos motivált érvelésre nincs hatása. Ezzel szemben több kutatás arra az eredményre jutott, hogy a politikai szofisztikáltság magas szintje nem csökkenti, hanem épp, hogy növeli a pártos elfogultságot (Achen-Bartels, 2016; Patkós–Szántó, 2020). Az ötödik hipotézisünket alátámasztó másik érünk a tájékozódás módjára vonatkozik. A magasabb tudásszint azt is jelezheti, hogy az egyén EU-val kapcsolatos ismereteit széleskörű, alapos tájékozódás alapozza meg. Vagyis azt feltételezzük, hogy az EU-s integrációt jobban ismerő egyénekre kevésbé jellemző, hogy kizárólag a nézeteikkel azonos hírforrásokból tájékozódnak. Így az információs torzítás alacsonyabb szintje miatt is csökkenhet a politikai hovatartozás hatása az integrációs preferenciákra. Ezt támasztja alá egy Olaszországban végzett kísérlet, amely azt bizonyította, hogy habár a saját politikai nézeteikkel konzisztens híreket jobban elfogadják az emberek, a politikailag tájékozottabbak jobban meg tudták különböztetni az igazi híreket az álhírektől (Vegetti–Mancosu, 2020). Azt feltételezzük, hogy a szélesebb körű, hiteles forrásokból való tájékozódás segíthet elfogulatlanabb képet kialakítani az EU-ról, mivel az EU-val kapcsolatos médiafogyasztás pozitív (De Vreese, 2016) és negatív (Marquart et al., 2018) irányba is tud hatni az EU értékelésére.

MÓDSZERTAN Adatfelvétel

Az elemzésünk egy személyes kérdezéssel történt közvélemény-kutatás adataira épül, amelyet a Társadalomtudományi Kutatóközpont megrendelésére a Závecz Research végzett el 2021. augusztus 8. és 19. között. A személyes megkérdezéssel készült felmérés során elért 1000 fő életkor, nem, iskolai végzettség és településtípus szerint az ország felnőtt népességét reprezentálta. A kutatás alapjául szolgáló kérdőív az online mellékletben megtalálható.

EU-s általános tudásszint

Kutatásunk fókuszában ugyan az egyes szakpolitikák integrációjával kapcsolatos ismeretek és preferenciák állnak, viszonyítási pontként bevontunk egy „EU-s általános tudásszintet” vizsgáló változót is. Ezt a változót a kérdőíves

kutatásokban használt sztenderd kérdések alapján számoltuk ki (pl. Eurobarometer, 2012). A válaszadóknak az alábbi három kijelentésről kellett eldönteniük, hogy azok igaz vagy hamis állítások:

- „Az állampolgárok közvetlenül választják meg a képviselőket az Európai Unió Parlamentjébe minden tagállamban” (Igaz állítás)
- „Ursula von Der Leyen az Európai Unió Bizottságának elnöke” (Igaz állítás)
- „Svájc az Európai Unió tagja” (Hamis állítás)

A második állítást mi tettük az általános tudástesztbe, a sztenderd Eurobarometer kérdőívben helyett az szerepel, hogy „az EU-nak 27/28 tagállama van” (a kérdőív időpontjának függvényében a helyes szám). Ezt a kérdést azonban kihagytuk, mivel azt feltételeztük, hogy az Egyesült Királyság kilépése sokakat elbizonytalaníthat. Először az egyes kérdések eloszlását, majd az átfogó „EU-s általános tudásszint” eloszlását szemléltetjük. Utóbbi 0–3 között vesz fel egész értékeket és a válaszadó helyes válaszainak számát jelzi (vagyis a helytelen választ és a válaszmegtagadást is 0 pontnak számoltuk az átfogó értéknél). A változó vizsgálatának utolsó lépéseként regressziós elemzést végeztünk, hogy kiderítsük, milyen tényezők határozzák meg a magyarok általános EU-s tudásszintjét. Ehhez az 1. és 2. egyenletek által leírt lineáris regressziós modelleket futtattuk le.⁴

$$(1) EU \text{ ált. tudás}_i = \alpha + \beta_1 * Pártpref_i + \beta_2 * Teltip_i + \beta_3 * Kor_i + \beta_4 * Kor_i^2 + \beta_5 * Isk_i + \beta_6 * Nem_i + \beta_7 * Pref. szuv. szint_i + \beta_8 * Pref. szuv. szint_i * Pártpref_i + \varepsilon$$

$$(2) EU \text{ ált. tudás}_i = \alpha + \beta_1 * Baljobb_i + \beta_2 * Teltip_i + \beta_3 * Kor_i + \beta_4 * Kor_i^2 + \beta_5 * Isk_i + \beta_6 * Nem_i + \beta_7 * Pref. szuv. szint_i + \beta_8 * Pref. szuv. szint_i * Baljobb_i + \varepsilon$$

A politikai preferenciák és a főbb demográfiai változók, valamint a preferált szuverenitási szint alapján jeleztük előre a válaszadók EU-s általános tudásszintjét. A magyarázóváltozók alapmegoszlásai a Melléklet M1. táblázatában, valamint M1. és M2. ábráin láthatóak. A „Preferált szuverenitási szint” változót az „Integrációs preferenciák” alfejezetben később bemutatott kérdés alapján számoltuk. Ez a változó azt mutatja, hogy a válaszadó 19-ből hány szakpolitikát szeretne kizárólag tagállami hatáskörben látni. A preferált szuverenitási szint és a politikai változók interakcióját is bevontuk a modelljeinkbe. Az (1) és (2) egyenletekkel azonos független változókat vontunk be a későbbi modelljeinkbe, amelyekben a szakpolitikai tudásszint és a szuverenitás érzékelt szintje voltak a függő változók. Az 1–6. egyenletekben az i indexálás a válaszadót jelzi, vagyis az összes változónál ez a megfigyelés egy-egy. Ezeket az elemzéseket nem hipotézisek tesztelésére, hanem feltáró céllal végeztük.

EU-s szakpolitikai tudásszint

A magyar társadalomnak az egyes szakpolitikák európaizáltságával kapcsolatos tudásszintjét (továbbiakban „EU-s szakpolitikai tudásszint”) egy 19 kérdésből álló teszttel mértük fel. A válaszadóknak különböző szakpolitikákról kellett eldönteniük, hogy azok inkább tagállami hatáskörbe, az EU kizárólagos hatáskörébe tartoznak-e, vagy megosztott hatáskörrel beszélünk a két aktor között. Az alábbi kérdést tették fel a válaszadóknak: „Ön szerint mekkora hatása van az Európai Uniónak Magyarország különböző szakpolitikáira? Ön szerint az alábbi ügyekben jelenleg ki dönt? A magyar törvényhozás, az Európai Unió vagy közösen?”⁵ Három válaszlehetőség volt a kérdésre: (1) „teljes mértékben a magyar törvényhozás”, (2) „az EU és a magyar törvényhozás közösen”, valamint (3) „teljes mértékben az EU”. Az egyes szakpolitikák randomizált sorrendben jelentek meg. A kiválasztott szakpolitikák a Comparative Agendas Projekt (Boda-Sebők, 2018) által meghatározott területek voltak. Minden szakpolitikára adott válasz esetében megvizsgáltuk, hogy a válaszadók által adott EU-s integrációs szint megfelel-e az objektív értelemben vett feladatmegosztásnak a tagállami kormányok és az EU intézményrendszere között.

Abban az esetben, ha a válaszadó tudta a tényleges feladatmegosztást, azt találatként értékeltük, míg a többi három válaszlehetőséget (beleértve a válaszmegtagadást is) tévesztésként értelmeztük. A környezetvédelem esetében például az „EU és a magyar törvényhozás közösen” dönt válaszlehetőséget (megosztott hatáskör) találatként értékeltük, míg a többit tévesztésként. A tizenkilenc szakpolitikai terület megvizsgálása után létrehoztunk egy átfogó mutatót, amit „EU-s szakpolitikai tudásszint”-nek neveztünk el. Ez a változó a helyes válaszok számát mutatja, vagyis 0 és 19 között vesz fel egész értékeket. Ebből a mutatóból létrehoztunk egy bináris változót is, amely esetében két részre osztottuk a válaszadókat: azokra, akik kevesebb mint tíz esetben találtak el a tényleges feladatmegosztás szintjét, valamint azokra, akik legalább tíz esetben meg tudták határozni a szakpolitikai integráció valós szintjét.

Az első hipotézisünket a bináris tudásérték változó eloszlásának vizsgálatával teszteltük. Ezt követően a folytonos (0-tól 19-ig értékeket felvevő) tudásérték eloszlását is vizsgáltuk. A változó vizsgálatának utolsó lépéseként regressziós elemzést végeztünk, hogy kiderítsük, milyen tényezők határozzák meg a magyarok szakpolitikai tudásszintjét. Ehhez a 3. és 4. egyenletek által leírt lineáris regressziós modelleket futtattuk le.

$$(3) \text{ EU szakpol tudás}_i = \alpha + \beta_1 * \text{Pártpref}_i + \beta_2 * \text{Teltip}_i + \beta_3 * \text{Kor}_i + \beta_4 * \text{Kor}_i^2 + \beta_5 * \text{Isk}_i + \beta_6 * \text{Nem}_i + \beta_7 * \text{Pref. szuv. szint}_i + \beta_8 * \text{Pref. szuv. szint}_i * \text{Pártpref}_i + \varepsilon$$

$$(4) \text{ EU szakpol tudás}_i = \alpha + \beta_1 * \text{Baljobb}_i + \beta_2 * \text{Teltip}_i + \beta_3 * \text{Kor}_i + \beta_4 * \text{Kor}_i^2 + \beta_5 * \text{Isk}_i + \beta_6 * \text{Nem}_i + \beta_7 * \text{Pref. szuv. szint}_i + \beta_8 * \text{Pref. szuv. szint}_i * \text{Baljobb}_i + \varepsilon$$

A szuverenitás érzékelt szintje

A preferált szuverenitási szintet azért vontuk be az EU-s ismeretek szintjét magyarázó regressziós modelljeinkbe, mivel az EU-s szakpolitikai tudásszint eloszlásának vizsgálata során megfigyeltük, hogy a tudástesztet nem feltétlenül valós ismeretek, hanem az integrációval kapcsolatos vágyak is befolyásolhatják. Ebből a feltételezésből következett, hogy az EU-s szakpolitikai tudásteszt eredményeiből ne csupán a szakpolitikai tudásszintet (vagyis az elért pontszámokat) vizsgáljuk, hanem azt is, hogy a válaszadók általában mit gondolnak arról, hogy mekkora befolyása van az EU-nak. A „szuverenitás érzékelt szintje” változót úgy operacionalizáltuk, hogy megszámoltuk, hány szakpolitika esetén feltételezte a válaszadó, hogy az kizárólag tagállami irányítás alatt áll. Az EU-s szakpolitikai tudásszinthez hasonlóan ez a változó is 0 és 19 között vesz fel egész értékeket. Az EU-s tudásváltozókhöz hasonlóan az érzékelt szuverenitásnak is először az eloszlását vizsgáltuk, majd az 5. és 6. egyenlet által leírt újabb modelljeinkben ez volt az eredményváltozó, míg a magyarázó változók a korábbi modellekkel azonosak voltak.

$$(5) \text{Érzékelt szuverenitás}_i = \alpha + \beta_1 * \text{Pártpref}_i + \beta_2 * \text{Teltip}_i + \beta_3 * \text{Kor}_i + \beta_4 * \text{Kor}_i^2 + \beta_5 * \text{Isk}_i + \beta_6 * \text{Nem}_i + \beta_7 * \text{Pref. szuv. szint}_i + \beta_8 * \text{Pref. szuv. szint}_i * \text{Pártpref}_i + \varepsilon$$

$$(6) \text{Érzékelt szuverenitás}_i = \alpha + \beta_1 * \text{Baljobb}_i + \beta_2 * \text{Teltip}_i + \beta_3 * \text{Kor}_i + \beta_4 * \text{Kor}_i^2 + \beta_5 * \text{Isk}_i + \beta_6 * \text{Nem}_i + \beta_7 * \text{Pref. szuv. szint}_i + \beta_8 * \text{Pref. szuv. szint}_i * \text{Baljobb}_i + \varepsilon$$

Integrációs preferenciák

Az egyes szakpolitikák kívánt integrációs szintjéhez kötődő választói preferenciákat (továbbiakban integrációs preferenciák) egy újabb, szintén 19 kérdésből álló kérdésblokkban mértük fel. A megkérdezetteknek ugyanazzal a 19 szakpolitikával kapcsolatosan kellett válaszolni, mint a korábban bemutatott tudástesztben. Ebben a blokkban azonban nem azt kellett megmondaniuk, hogy szerintük az adott terület jelenleg milyen hatáskörbe tartozik, hanem azt, hogy szerintük milyen hatáskörbe kellene tartoznia (tagállami, megosztott vagy kizárólag EU-s hatáskörbe). Az egyes közpolitikákra vonatkozó kérdések előtt a felvezető általános kérdés a következő volt: „Most ugyanezekről a szakpolitikákról fogjuk kérdezni, de ezúttal az Ön véleményére vagyunk kíváncsiak. Ön szerint mi lenne ideális, a következő területek közül melyekben kellene Magyarországnak egyedül döntenie, melyekben kellene Brüsszellel közösen, összehangoltan határozni, és melyeket utalná teljes egészében az Európai Unió hatáskörébe?” Az ismeretek felmérésére szolgáló kérdéskörhöz hasonlóan, a megkérdezetteknek három válaszlehetőség állt a rendelkezésére: (1) „kizárólag magyar

hatáskör kellene legyen”, (2) „közösén kell szabályozni, összehangolás Brüsszellel” és (3) „kizárólag EU-s hatáskör kellene legyen”, valamint kiegészítve a lehetőségeket „nem tudja/nem válaszol” lehetőség is a rendelkezésre állt. A szakpolitikák sorrendje ennél a kérdésbloknál is randomizálva volt.

Az integrációs preferenciákat 19 különálló kérdésben mértük fel, az ezekre adott válaszokat pedig egy változóban egyesítettük. Ehhez át kellett struktúrálni az adatbázisunkat „hosszú” formátumba. Az egyes megfigyeléseket (adat-tábla sorai) az új formátumban már nem a válaszadó, hanem a válaszadó–szakpolitika párosítások alapján lehet beazonosítani. Mivel 19 különböző szakpolitikával kapcsolatosan mértük fel a preferenciákat, ezért az adatbázisunk elemszáma az átstrukturálás után 1000-ról 19 000-re növekedett. A preferenciákat egy új, bináris változóra kódoltuk át („integrációpártiság”), ahol az 1-es azt jelenti, hogy a válaszadó az adott szakpolitikával kapcsolatosan akarja, hogy legyen Brüsszelnek beeszlása (megosztott vagy kizárólagos EU-s hatáskör), míg a 0-s ennek ellenkezőjét jelenti (kizárólag tagállami hatáskör legyen). Az egyes szakpolitikák értékelésénél a nem tudom/nem válaszol értékelést hiányzó adatként kódoltuk.

Az integrációs preferenciákhoz kapcsolódó hipotéziseinket – az ilyen adat-típushoz ajánlott módszerrel (Sommet–Morselli, 2017) – többszintű logisztikus regressziós modellekkel teszteltük.⁶ Mivel többször szerepelt minden válaszadó, a sztenderd hibákat válaszadónként klaszterezttük. A következő egyenletek a hipotézisvizsgálathoz végzett modelleket írják le. Az összes modellben azt prediktáltuk, hogy az egyes válaszadók az adott szakpolitikát illetően mekkora eséllyel lesznek integrációpártiak. Az indexálásban a p a kérdésben szereplő szakpolitika típusát, az i az egyes válaszadót jelzi. Az elemzés első szintje a válaszadó szakpolitika egységekre, míg a második szint a válaszadóra vonatkozik. A β_{10} koefficiens az első szinten lévő változók fix meredekségét, míg a β_{01} a második szinten lévő változók fix meredekségét jelzi. Az α_{00} a fix konstans jelöli. Az ε_{0i} a második szintű hibatermék, vagyis a válaszadó-specifikus konstans eltérése a fix konstanstól.

A második hipotézisünket – vagyis az egyes szakpolitikák integrációs szintje és a magyarok szakpolitikákhoz köthető integrációs preferenciáinak feltételezett függetlenségét – a 7. és 8. egyenletek által leírt modellekkel teszteltük. Mindkét modellben az adott szakpolitika integrációs szintjével prediktáltuk az ugyanazon szakpolitikához köthető integrációpártiság valószínűségét. Először az integrációs szintet egy kategóriaváltozóként vontuk az elemzésbe (tagállami/megosztott/EU-s hatáskör). Ezt követően alternatív, folytonos mérőszámot használtunk, amely az adott szakpolitikát szabályozó magyar törvények közül az EU-s eredetű törvények aránya. Ez az arányszám a 2004–2018 között, a magyar országgyűlésben elfogadott törvényekre vonatkozik, ezeknek az adatoknak a forrása Bíró-Nagy és Laki (2020) tanulmánya.

$$(7) \text{Logit}(\text{Pr}(\text{Integrációpártiság}_{pi} = 1)) = \alpha_{00} + \beta_{10} * \text{Szakpol. integráció kat.}_{pi} + \varepsilon_{0i}$$

$$(8) \text{Logit}(\text{Pr}(\text{Integrációpártiság}_{pi} = 1)) = \alpha_{00} + \beta_{10} * \text{Szakpol. integráció f.}_{pi} + \varepsilon_{0i}$$

A politikai hovatartozás és az integrációs preferenciák kapcsolatáról szóló hipotéziseinket (H3 és H4) a 9. és 10. egyenletek által leírt modellekkel teszteltük. Ezekben a modellekben előbb a pártpreferenciával, majd az 1-től 10-ig tartó, bal-jobb skálán való önbesorolás értékével prediktáltuk az integrációpártiság valószínűségét. Ezekben a modellekben kontrolláltunk az értékelt szakpolitika típusára is.

$$(9) \text{Logit}(\text{Pr}(\text{Integrációpártiság}_{pi} = 1)) = \alpha_{00} + \beta_{01} * \text{Pártpref}_i + \beta_{10} * \text{Szakpol. típus}_{pi} + \varepsilon_{0i}$$

$$(10) \text{Logit}(\text{Pr}(\text{Integrációpártiság}_{pi} = 1)) = \alpha_{00} + \beta_{01} * \text{Baljobb}_i + \beta_{10} * \text{Szakpol. típus}_{pi} + \varepsilon_{0i}$$

Végül azokat a hipotéziseinket, amelyek szerint az EU-s szakpolitikai tudásszint mérsékli a kormánypártiság/jobboldaliság hatását (H5a és H5b), a 11. és 12. egyenlet által leírt modellekkel teszteltük. Ezek lényegében a kilencedik és tizedik modell EU-s szakpolitikai tudásszinttel, valamint a szakpolitikai tudásszint és a politikai preferencia interakciójával kiegészített változatai.

$$(11) \text{Logit}(\text{Pr}(\text{Integrációpártiság}_{pi} = 1)) = \alpha_{00} + \beta_{01} * \text{Pártpref}_i + \beta_{01} * \text{EU sz. tudásszint}_i + \beta_{01} * \text{Pártpref}_i * \text{EU sz. tudásszint}_i + \beta_{10} * \text{Szakpol. típus}_{pi} + \varepsilon_{0i}$$

$$(12) \text{Logit}(\text{Pr}(\text{Integrációpártiság}_{pi} = 1)) = \alpha_{00} + \beta_{01} * \text{Baljobb}_i + \beta_{01} * \text{EU sz. tudásszint}_i + \beta_{01} * \text{Baljobb}_i * \text{EU sz. tudásszint}_i + \beta_{10} * \text{Szakpol. típus}_{pi} + \varepsilon_{0i}$$

Kihagyott megfigyelések és alternatív modellspecifikációk

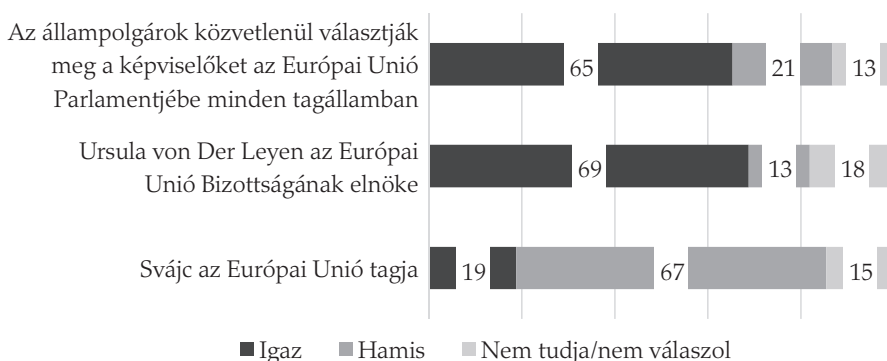
Ahhoz, hogy összehasonlíthatóak legyenek a kormánypártiság és jobboldaliság hatását mérő modelljeink, a (2), (4), (6), (10), és (12) modellekből hiányzó megfigyeléseket (jobb-bal önbesorolás válaszmegtadói), az (1), (3), (5), (9) és (11) modellekből is kizártuk. A minta leszűkítése nem vezetett jelentős változáshoz, a leszűkített elemszámú modellek teljes elemszámmal végzett változatai az online mellékletben elérhetőek. Az eredményeink megbízhatóságát azzal is teszteltük, hogy a fenti hatásokat más elemzési módszerekkel (egyszintű logisztikus regressziók) és további kontroll változókkal kibővített modellekkel is megvizsgáltuk. Ezek az alternatív modellspecifikációk a későbbiekben bemutatott hatásokkal közel azonos eredményeket mutattak. Ezek a kiegészítő elemzések az online mellékletben szintén elérhetőek.

EREDMÉNYEK

Az EU-s általános tudásszint eloszlása

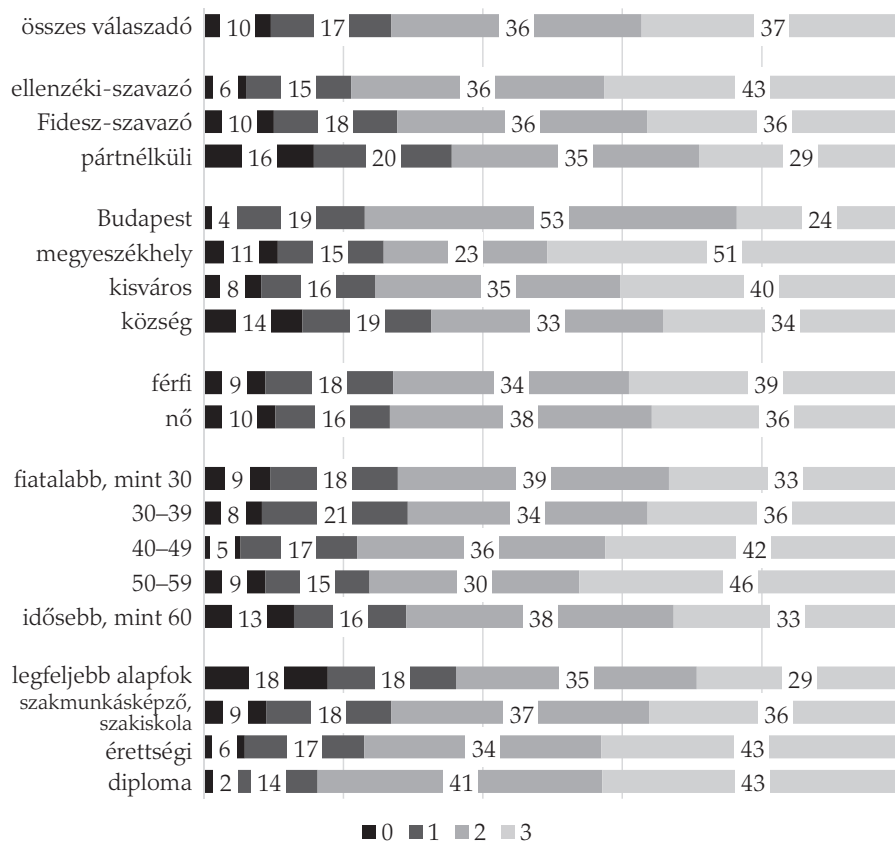
Az általános EU-s tudástesztünk mindegyik kérdése esetén több mint kétharmados volt a helyes válaszok aránya (1. ábra). A legtöbben az Európai Bizottság elnökének személyéről szóló kijelentésre válaszoltak helyesen (69%). Valamivel kevesebben tudták, hogy Svájc nem EU-tag (67%), míg az európai parlamenti választásokra vonatkozó állítás esetén volt a legkisebb a helyes válaszok aránya (65%).

1. ábra. Az általános EU-s tudásteszt kérdéseire adott válaszok eloszlása⁷

A három kérdésből létrehozott, általános EU-s tudásszint eloszlása árnyalja a képet (2. ábra). Ebből kiderül, hogy jóval kevesebben vannak, akik mindhárom kérdésre tudták a helyes választ: a válaszadók 37 százaléka. Közel ugyanennyi megkérdezett adott két helyes választ (36%). Csupán a válaszadók negyedének mondható kifejezetten alacsonynak az alapvető tényeken keresztül mért EU-s tudásszintje: 17% adott egy helyes választ, 10% pedig egyet se. A változó eloszlását politikai-demográfiai bontásban is szemléltettük. Míg a Fidesz-szavazóknak átlagos a tudásszintje, az ellenzékieknél átlag feletti, a párt nélkülieknél pedig átlag alatti ez az érték. A megyeszékhelyeken kimagasló a magas tudásszintűek aránya (3 helyes választ adók aránya 51%), míg Budapesten kiugróan sokan voltak a közepes tudásszintűek (2 helyes választ adók arány 53%). Az életkori csoportok közül a középkorú csoportokban (40–59 évesek) látszik átlag feletti tudásszint. Leginkább látványos mintázatot az iskolázottsági bontás mutat: a magasabb végzettségi kategóriák felé haladva növekszik az átlagos tudásszint.

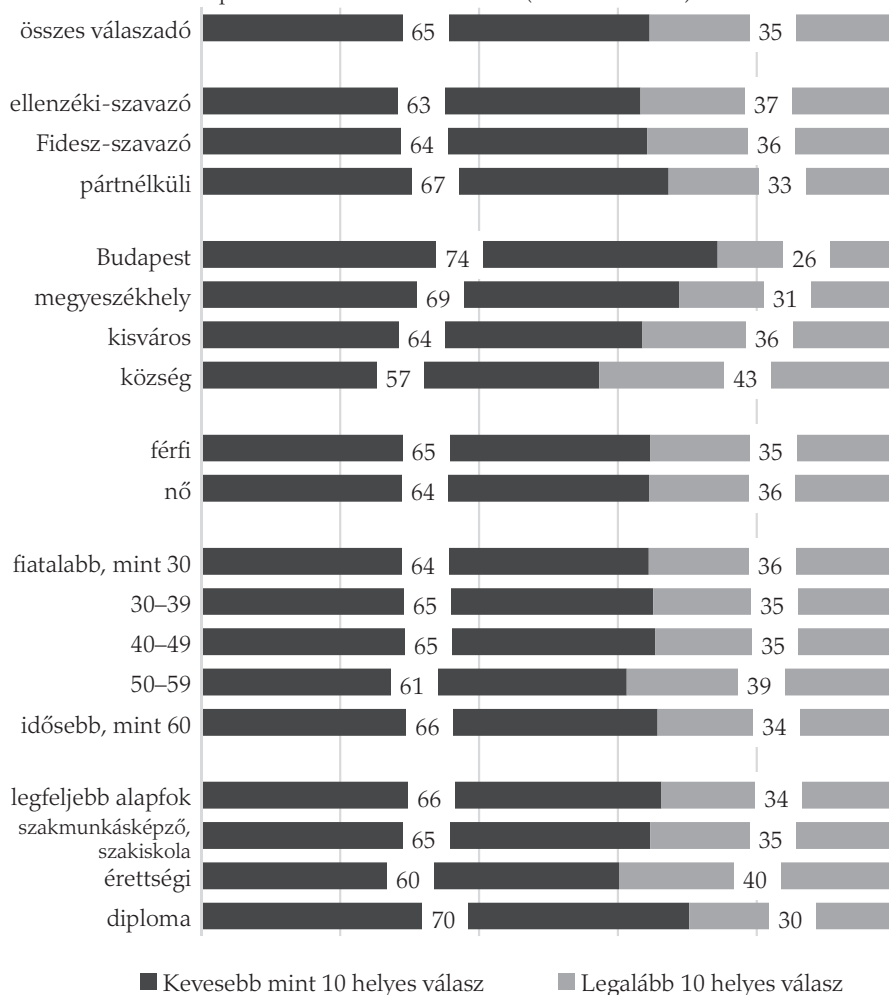
2. ábra. Az EU-s általános tudásszint eloszlása (3 kérdés, helyes válaszok száma)

Az EU-s szakpolitikai tudásszint eloszlása

A megkérdezettek döntő többsége (65%) nem tudta meghatározni legalább tíz szakpolitika esetében az EU-s integrációs szintet (3. ábra). A válaszadóknak alig több mint harmada (35%) tudta meghatározni a szakpolitikák többségében, hogy az adott ügyet vizsgálva az EU és a tagállamok milyen hatáskörrel rendelkeznek, vagyis az első hipotézisünket elfogadhatjuk, miszerint a magyarok többsége rosszul méri fel az EU-s integráció szintjét. Az összes politikai és demográfiai csoportban többségben vannak az alacsony szakpolitikai tudásszinttel rendelkező válaszadók, az egyes csoportok között csupán mérsékelt különbségek mutatkoznak. A részletes bontásból érdemes kiemelni, hogy a nagyobb településkategóriák felé haladva csökken a többségében helyes választ adók aránya. Továbbá a végzettségi kategóriák között érettségizettek körében volt kimagasló a magasabb szakpolitikai tudásszintbe soroltak aránya.

3. ábra. Az EU-s szakpolitikai tudásszint eloszlása (bináris változó)

Megjegyzés: A változót az EU-s szakpolitikai tudásteresztlen elért válaszok alapján számoltuk. 19 szakpolitika esetén kellett a válaszadóknak meghatározni, hogy az adott szakpolitika kizárólag tagállami, megosztott vagy kizárólag EU-s irányítás alatt áll.

A 4. ábrán azt szemléltettük, hogy az egyes ügyek integrációs szintjét mennyire ismerik a magyarok. A megkérdezettek a leghatékonyabban azon szakpolitikai területek EU-s integrációs szintjét tudták megállapítani, amelyek esetében a tagállamoknak önálló hatásköre van, és az EU támogató szereplőként léphet fel. Ilyen szakpolitikai területként azonosítható az oktatási politika (65%), a kormányzati működés (63%) és az egészségügy (61%).

Ezt követően olyan szakpolitikák következnek, amelyek esetében megosztott hatáskörrel beszélhetünk, azonban ebben a szakpolitikai csoportban jelentős szórás figyelhető meg a megkérdezettek helyes válaszai alapján. A megkérdezettek legalább abszolút többsége helyesen állapította meg a környezetvédelem (56%), a védelmi és a biztonságpolitika (50%), valamint az energiapolitika (50%) esetében, hogy a tagállami kormányok és az EU megosztott hatáskörrel rendelkeznek. A válaszadók valamivel kevesebb, mint a fele tudta helyesen felmérni a következő szakpolitikák esetében, hogy megosztott hatáskörrel beszélhetünk: a mezőgazdaság (43%), a közlekedéspolitika (43%), a bevándorlási politika (41%), az igazságügy és bűnüldözés (40%), a gazdaságpolitika és makrogazdasági szabályozások (40%), valamint a polgári jogok (40%).

4. ábra. Azon válaszadók aránya, akik be tudták azonosítani az adott szakpolitika esetén az EU hatáskörét

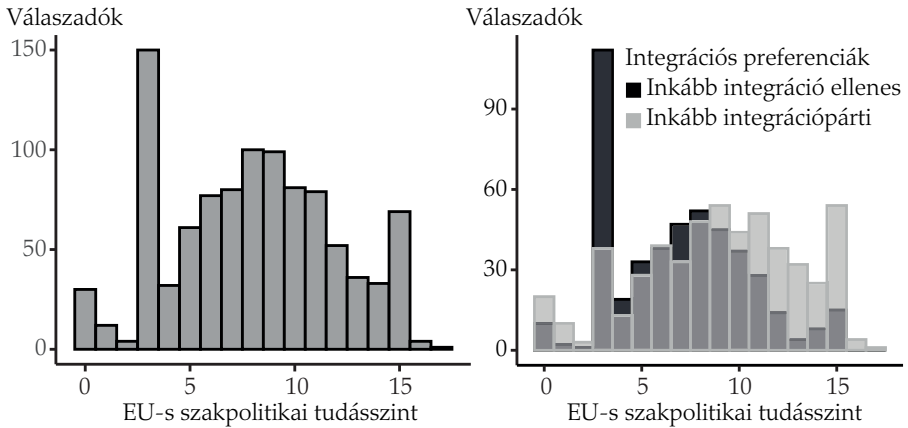

A fennmaradó öt megosztott hatáskörű szakpolitika esetében, az összes megkérdezett kevesebb, mint egyharmada (szociálpolitika, belföldi kereskedelem, bankok és pénzügyi szektor, munkavállalói jogok és munkaügy, valamint állami földtulajdon, vízgazdálkodás) vagy akár kevesebb, mint egynegyede (lakásügy) tudta az EU-s integrációs szintet. Az általunk kiválasztott szakpolitikák között egyedül a külkereskedelem területén rendelkezik az EU kizárólagos hatáskörrel és egyben ennek a szakpolitikának az integrációs szintjét tudták a legkevesebben – csupán a megkérdezettek tizede (11%).

A külkereskedelem esetén az alacsony találati arány abból eredhet, hogy a válaszadók általánosságban nem feltételezik a szakpolitikákról, hogy kizárólagos EU-s irányítás alatt állnának. Az összes szakpolitika esetén alacsony volt azon válaszadók aránya (4–13%), akik az EU kizárólagos hatáskörét feltételezték, és ez alól a külkereskedelem sem volt kivétel, annak ellenére, hogy a felsorolt területek közül ebben az egyben tényleg kizárólagossága van az EU-nak. Az oktatáspolitiká (65%), az egészségügy (61%) és a kormányzati működés (63%) kiemelkedő találati eredményeit magyarázza, hogy a válaszadók jelentős része (12%) az összes szakpolitika esetén kizárólag tagállami hatáskört feltételezett, ami ennél a három, valóban tagállami irányítás alatt álló területnél számított helyes válasznak.

Külön vizsgáltuk az EU-s szakpolitikai tudásszint folytonos eloszlását is, vagyis azt, hogy 19-ből hány szakpolitika esetén tudták a megkérdezettek helyesen meghatározni az EU hatásköri szintjét (5. ábra, baloldali hisztogram). Az eloszláson látszik, hogy kimagasló a 3 pontszámot szerzők száma. Ezeknek a válaszadóknak a jelentős része (83 százaléka) tagállami irányítást feltételezett az összes szakpolitika esetében és ez a fent említett három szakpolitikánál számított találatnak. A 3-as pontszám az integrációt ellenzők körében kiugróan magas (5. ábra, jobboldali hisztogram). Vagyis az integrációt ellenzők között sokan voltak, akik szerint nincs semmilyen befolyása az EU-nak a magyar szakpolitikákra. Az integrációellenes válaszadók alacsonyabb szakpolitikai tudásszintje adódhat abból, hogy több téves ismerettel rendelkeznek (pl. eltérő médiafogyasztási szokásokból adódóan). Ugyanakkor alternatív magyarázat lehet, hogy létezik egyfajta vágyalapú érzékelés: sokan a válaszadás során inkább a preferenciák szerint jelölhették meg az EU-s integráció feltételezett szintjét, és kevésbé ismereteik alapján válaszoltak. A vágyalapú érzékelésről szóló feltételezésünk rámutat arra, hogy a magyarok EU-s integrációjával kapcsolatos ismereteit nem elegendő az „EU-s tudásteresztés” elért pontszámok alapján vizsgálni, hanem érdemes külön elemezni a tagállami szuverenitás feltételezett szintjét is.

5. ábra. EU-s szakpolitikai tudásszint eloszlása (hisztogram). Átfogó eloszlás és eloszlások az integrációs preferenciák alapján.

Megjegyzés: A változó az EU-s szakpolitikai tudástersten elért pontszám. 19 szakpolitika esetén kellett a válaszadóknak meghatározni, hogy az adott szakpolitika kizárólag tagállami, megosztott vagy kizárólag EU-s irányítás alatt áll. Az értékek a válaszadó helyes válaszainak számát jelzik.

„Inkább integrációellenes”: akik legalább 10 szakpolitika esetén kizárólag tagállami irányítást preferálnak, „Inkább integrációpárti”: akik kevesebb, mint 10 szakpolitika esetén preferálnak tagállami irányítást

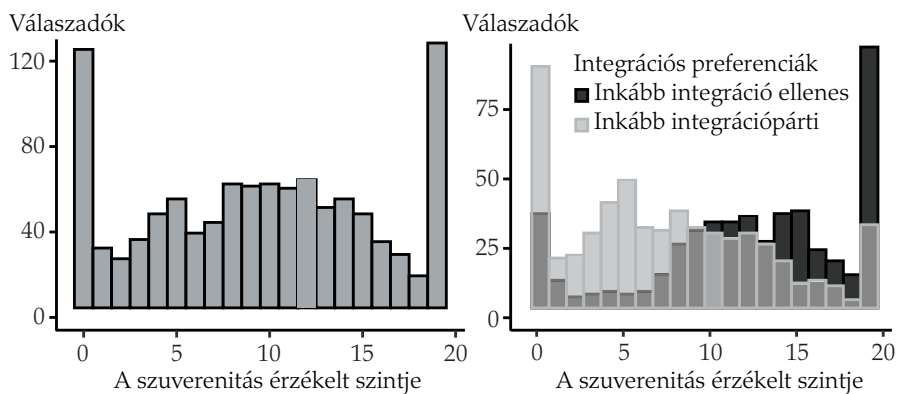
A szuverenitás érzékelt szintjének eloszlása

A 6. ábrán annak az eloszlását ábrázoltuk, hogy hány szakpolitikáról gondolták a válaszadók azt, hogy az kizárólag tagállami irányítás alatt áll (a szuverenitás érzékelt szintje). Az átfogó eloszlást mutató ábrán (baloldali hisztogram) kimagasló a két szélsőérték gyakorisága: hasonlóan sokan vannak azok, akik egy szakpolitikáról sem feltételezték, hogy a tagállamoknak van kizárólagossága (12%), és azok, akik azt gondolták, hogy az összes szakpolitikát kizárólag a magyar törvényhozás irányítja (12%).

Az integrációs preferenciák szerinti alcsoportokat külön vizsgáltuk, mivel a szakpolitikai tudásszintben megmutatkozó különbségek vélhetően abból adódnak, hogy az integrációellenes és integrációpárti válaszadók másként érzékelik a tagállami szuverenitás szintjét. A vágyalapú érzékelésről szóló feltételezésünkéből az következne, hogy az integrációpárti válaszadók alacsonyabb, az integrációellenes válaszadók magasabb szuverenitási szintet érzékelnek. Ezt alátámasztja a szuverenitás érzékelt szintjének eloszlása (lásd: 6. ábra, jobboldali hisztogramok). Az inkább integrációpárti válaszadók eloszlása jobbra el-

nyúlt, vagyis ennek a csoportnak valóban alacsonyabb az érzékelt szuverenitási szintje. Az integrációt inkább ellenző válaszadók eloszlása balra elnyúlt, ami magasabb érzékelt szuverenitási szintet jelez. Habár ezek a mintázatok összhangban állnak a vágyalapú érzékelésről szóló feltételezésünkkel, nem kizárható az sem, hogy a különbségek forrása az alternatív tájékozódásban, téves ismeretekben gyökerezik.

6. ábra. Szuverenitás érzékelt szintjének eloszlása (hisztogram). Átfogó eloszlás és eloszlások az integrációs preferenciák alapján

Megjegyzés: A változó azt jelzi, hogy hány szakpolitikáról gondolta a válaszadó, hogy az kizárólag tagállami irányítás alatt áll. 19 szakpolitika esetén kellett a válaszadónak meghatározni, hogy az adott szakpolitika kizárólag tagállami, megosztott vagy kizárólag EU-s irányítás alatt áll.

„Inkább integrációellenes”: akik legalább 10 szakpolitika esetén kizárólag tagállami irányítást preferálnak, „Inkább integrációpárti”: akik kevesebb, mint 10 szakpolitika esetén preferálnak tagállami irányítást

Az EU-s általános és szakpolitikai tudásszintet, valamint az érzékelt szuverenitást meghatározó tényezők

Az EU-s általános és szakpolitikai tudásszintet, valamint a tagállami szuverenitás érzékelt szintjét meghatározó tényezőket kereső, feltáró elemzésünk eredményeit az 1. táblázat mutatja.⁸ Az életkornak és a nemnek egyik modellben sem volt szignifikáns hatása. A politikai hovatartozás, a lakóhely, a végzettség és a preferált szuverenitási szint mutat szignifikáns összefüggést a vizsgált változókkal.

A regressziós modelljeink alapján a Fidesz-szavazóknak szignifikánsan alacsonyabb az általános EU-s tudásszintje, de magasabb a szakpolitikai tudásszintje, mint az ellenzékieknek. Utóbbi azért is meglepő eredmény, mivel a leíró statisztikákban nem látszott a szakpolitikai tudásszintben a pártpreferenciák szerinti különbség. A kormánypártiak a 3 kérdésből álló általános EU-s tudásteresztlen átlagosan 0,37-tel kevesebb helyes választ adtak. Ugyanakkor a Fidesz-szavazók a 19 felsorolt szakpolitikából közel kétfelével (1,82) több esetben tudták megállapítani a valódi integrációs szintet. A kormánypártiak magasabb szakpolitikai tudásszintjét magyarázza, hogy jelentősen alacsonyabb tagállami szuverenitást érzékelnek, mint az ellenzékiek. A Fidesz-szavazók közel hárommal (-2,8) kevesebb szakpolitikáról gondolták, hogy az tagállami irányítás alatt áll. Más szóval az ellenzékiek nagyobb mértékben alulbecsülik az EU-s integráció szintjét, mint a kormánypártiak. Így a Fidesz-szavazók által érzékelt szuverenitási szint közelebb áll a valós hatáskörmegosztáshoz. A párt-nélkülieknek szintén alacsonyabb az általános EU-s tudásszintje (-0,42) és az általuk érzékelt szuverenitási szint is (-2,05), mint az ellenzékieknek. A párt-nélküliek szakpolitikai tudásszintje azonban nem tér el szignifikánsan az ellenzékiektől. A bal-jobb önbesorolásnak egyedül a szakpolitikai tudásszintre van szignifikáns hatása. 1 pont elmozdulás a 10 fokú bal-jobb skálán a jobb-oldal irányába 0,25-tel több helyes válasszal jár átlagosan együtt. Vagyis egy szélsőségesen baloldali válaszadóhoz képest (1-es érték) egy szélsőségesen jobboldali válaszadó (10-es érték) átlagosan 2,5-tel több szakpolitikának tudta helyesen meghatározni az integrációs szintjét.

A szuverenista attitűdök szignifikáns negatív összefüggésben állnak az EU-s tudás mindkét mérőszámával. Vagyis a szuverenista állásponton lévők között vélhetően valóban elterjedtebbek a téves ismeretek. A különböző EU-s tudásszintekre gyakorolt hatásnál azonban jelentősen nagyobb hatása van a szuverenista attitűdöknek az érzékelt szuverenitásra. A vágyvezérelt érzékelésről való feltételezésünkkel összhangban áll, hogy a preferált szuverenitási szint növekedése az érzékelt szuverenitás jelentős növekedésével jár együtt. Ha valaki egytel több szakpolitikát szeretne tagállami irányítás alatt látni, akkor átlagosan három-négy tizeddel több (0,34–0,37) területről gondolja, hogy az jelenleg is tagállami irányítás alatt áll. Vagyis egy szélsőségesen integrációpárti válaszadóhoz képest egy szélsőségesen szuverenista válaszadó átlagosan 6-7-tel több szakpolitikáról gondolja, hogy annak irányításába nincs beleszólása az EU-nak.

1. táblázat. OLS regressziók, eredményváltozók: EU-s általános és szakpolitikai tudásérték, a szuverenitás érzékelt szintje†

	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell
	EU-s általános tudásszint		EU-s szakpolitikai tudásszint		A szuverenitás érzékelt szintje	
Ellenzéki	Referencia		Referencia		Referencia	
Fidesz–KDNP	–0,37**		1,82***		–2,80***	
	(0,12)		(0,48)		(0,71)	
Pártnélküli	–0,42**		0,44		–2,05*	
	(0,15)		(0,59)		(0,87)	
Bal-jobb skála (1-10)		–0,03		0,25***		–0,21
		(0,02)		(0,07)		(0,11)
Preferált szuverenitási szint (0–19)+++	–0,02**	–0,03**	–0,17***	–0,09*	0,34***	0,37***
	(0,01)	(0,01)	(0,03)	(0,04)	(0,05)	(0,07)
Fidesz–KDNP	0,03**		–0,11*		0,13*	
X Preferált szuverenitási szint	(0,01)		(0,04)		(0,06)	
Pártnélküli	0,03		–0,01		0,15	
X Preferált szuverenitási szint	(0,01)		(0,05)		(0,08)	
Bal-jobb skála (1-10)		0,00*		–0,02**		0,00
X Preferált szuverenitási szint		(0,00)		(0,01)		(0,01)
Budapest	Referencia		Referencia		Referencia	
Megyeszékhely	0,23*	0,21*	0,03	0,11	0,41	0,41
	(0,10)	(0,10)	(0,41)	(0,41)	(0,61)	(0,61)
Város	0,21*	0,16	0,55	0,57	–0,01	0,01
	(0,09)	(0,09)	(0,35)	(0,36)	(0,52)	(0,53)
Község	0,09	0,04	1,06**	1,28***	–1,73**	–2,07***
	(0,10)	(0,09)	(0,39)	(0,38)	(0,57)	(0,56)
Férfi	Referencia		Referencia		Referencia	
Nő	0,01	0,00	0,19	0,20	–0,01	–0,04
	(0,06)	(0,06)	(0,25)	(0,24)	(0,36)	(0,36)
Kor	0,01	0,01	–0,00	–0,00	0,10	0,10
	(0,01)	(0,01)	(0,04)	(0,04)	(0,06)	(0,07)

	1. modell	2. modell	3. modell	4. modell	5. modell	6. modell
	EU-s általános tudásszint		EU-s szakpolitikai tudásszint		A szuverenitás érzékelt szintje	
Kornégyzet	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)	-0,00 (0,00)
Legfeljebb 8 általános	Referencia		Referencia		Referencia	
Szakmunkásképző/ szakiskola	0,21* (0,09)	0,20* (0,09)	0,50 (0,37)	0,40 (0,36)	-0,58 (0,54)	-0,39 (0,54)
Érettségi	0,30*** (0,08)	0,30*** (0,08)	0,88** (0,34)	0,83* (0,33)	-0,76 (0,49)	-0,72 (0,49)
Diploma	0,36*** (0,10)	0,33*** (0,10)	0,54 (0,39)	0,55 (0,39)	-0,34 (0,58)	-0,27 (0,58)
Konstans	1,70*** (0,27)	1,68*** (0,28)	8,31*** (1,09)	7,43*** (1,14)	6,09*** (1,61)	6,19*** (1,69)
R-négyzet	0,063	0,042	0,156	0,149	0,248	0,232
Megfigyelések	887	887	887	887	887	887

Megjegyzések: Koeff: koefficiensek, Sztenderd hibák zárójelben,

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

† EU-s szakpolitikai tudásszint: a válaszadó „EU-s szakpolitikai tudástesztben” adott helyes válaszainak számát jelzi (0–19 pont). EU-s általános tudásszint: az „EU-s általános tudástesztben” adott helyes válaszok számát jelzi (0–4 pont). A szuverenitás érzékelt szintje: azt jelzi, hogy hány szakpolitikáról gondolta a válaszadó, hogy az kizárólag tagállami irányítás alatt áll.

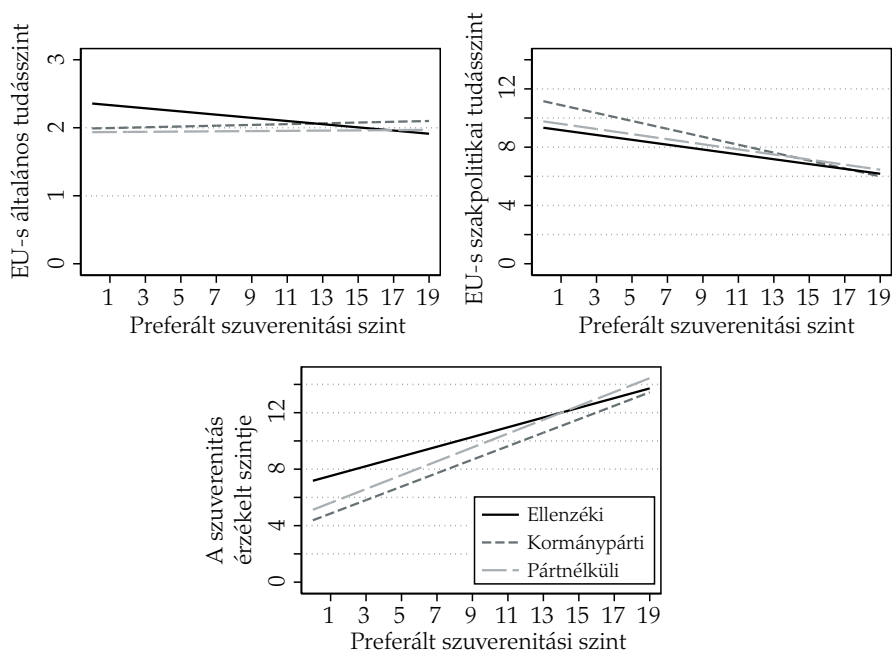
†† A párt nélküli nem tartalmazza a Mi Hazánk, a Magyar Kétfarkú Kutypárt és az Egyéb pártlistára szavazni tervező válaszadókat. Ezen megkérdezettek válaszait bevontuk az elemzésbe, de az alacsony elemszám miatt nem tüntettük fel a fenti táblázatba, de a teljes táblázat az online mellékletben elérhető.

††† Azt jelzi, hogy 19-ből hány szakpolitika esetén szeretne a válaszadó kizárólag tagállami irányítást.

Látszólag ellenmondásnak tűnik, hogy a Fidesz-pártiságnak és a szuverenista attitűdöknek egymással ellentétes irányú hatása van mind a szakpolitikai tudásszintre, mind az érzékelt szuverenitásra vonatkozó modellekben. Ezért a politikai változóknak és a preferált szuverenitási szintnek az interakcióját is vizsgáltuk az összes modellben. A kormánypártiság és a preferált szuverenitási szint interakciója szignifikáns az összes modellben. Ezek az interakciós hatások azt jelentik, hogy a Fidesz-pártiságnak – mind a pozitív, mind a negatív – hatásait csökkenti az, ha valakinek erősebb szuverenista attitűdje van. Ezt az 7. ábrán szemléltettük, ahol az EU-s tudásszintek és az érzékelt szuverenitás becslött értékeit jelenítettük

meg, a szuverenista attitűdök függvényében, külön ábrázolva az egyes politikai táborok értékeit. Az ábrán azt láthatjuk, hogy a Fidesz-szavazók és az ellenzékiek között akkor vannak jelentős különbségek, ha azokat a válaszadókat hasonlítjuk össze, akiknek alapvetően nem fontos a tagállami kontroll (vagyis alacsony a preferált szuverenitás szintje). Vagyis az inkább integrációpárti válaszadók esetében igaz, hogy a Fidesz-szavazóknak alacsonyabb az általános EU-s tudásszintje, magasabb a szakpolitikai tudásszintje és alacsonyabbnak érzik az ország szuverenitási szintjét. Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy a szakpolitikai tudásszintet és az érzékelt szuverenitást elsősorban a szuverenista attitűdök határozzák meg – a politikai hovatartozás hatása másodlagos.

7. ábra. Az EU-s tudásszint és az érzékelt szuverenitási szint becslött értéke, pártpreferencia szerinti csoportokon belül, a preferált szuverenitási szint függvényében

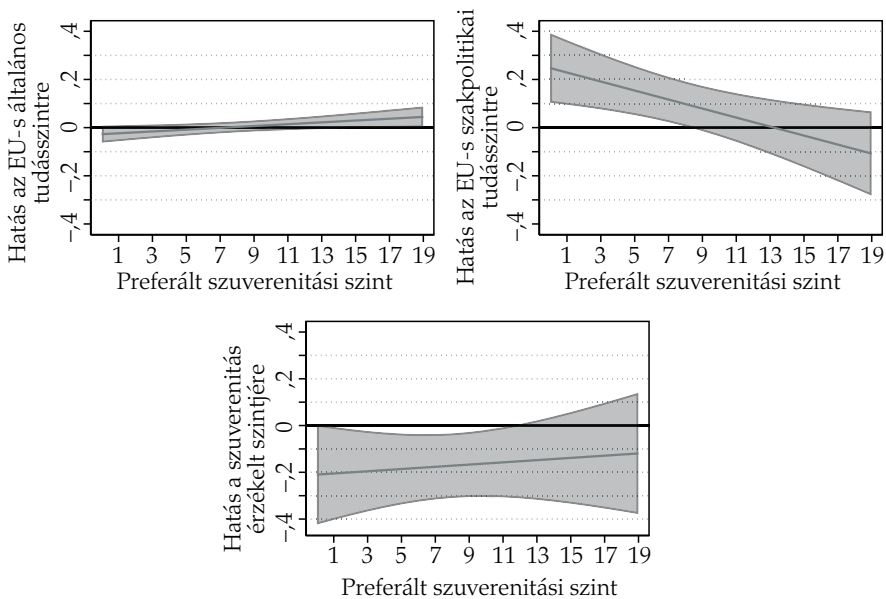

Megvizsgáltuk a jobboldaliság és a preferált szuverenista attitűdök interakcióját is. Ebben az esetben a becslött marginális hatásokat ábrázoltuk a preferált szuverenitási szint függvényében (8. ábra). Az ábrán az látszik, hogy a jobboldaliságnak az integrációpártiak körében gyenge negatív, míg a szuverenisták körében gyenge pozitív hatása van az általános EU-s tudásszintre. Amikor a jobboldaliság szakpolitikai tudásszintre gyakorolt hatását vizsgáljuk, az derül ki, hogy a jobboldaliságnak a pozitív hatása a szakpolitikai tudásszintre a szuverenista attitűdök erősödésével csökken. Vagyis az integrációpárti válasz-

adók körében igaz, hogy minél inkább jobboldali valaki, annál több szakpolitikának tudja a valódi integrációs szintjét. Ez az interakciós tag nem statisztikailag szignifikáns akkor, amikor a szuverenitás érzékelt szintjére gyakorolt hatásokat vizsgáljuk. Ugyanakkor az ábrákon a jobboldaliság hatása a szakpolitikai tudásszintre és a szuverenitás érzékelt szintjére láthatóan szimmetrikus. Vagyis feltételezhető, hogy az integrációpártiak között a jobboldaliaknak részben azért magasabb a szakpolitikai tudásszintje, mert általánosan alacsonyabb szuverenitási szintet feltételeznek (még ha ez az utóbbi különbség statisztikailag nem is szignifikáns).

8. ábra. A jobboldaliság becsült marginális hatása az EU-s tudásszintre és a szuverenitás érzékelt szintjére, a preferált szuverenitási szint függvényében

A három kérdésből álló, általános EU-s tudásteszten a budapestiekhez képest szignifikánsan jobb eredményt értek el a megyeszékhelyeken (+0,23 és +0,21), valamint a kisebb városokban (+0,21). A szakpolitikai tudásszintet illetően a falvakban élők átlagosan kb. eggyel (1,06 és 1,28) több szakpolitikának tudták helyesen meghatározni az integrációs szintjét, mint a budapestiek. Ezt magyarázhatja, hogy szintén a falvakban átlagosan kb. kettővel (-1,73 és -2,07) kevesebb szakpolitikáról gondolták, hogy az tagállami irányítás alatt áll.

Az általános EU-s tudásszint a legfeljebb alapfokú végzettségűekhez képest az összes többi iskolázottsági csoportban szignifikánsan magasabb volt. A szakmunkás végzettségűek átlagosan 0,20–0,21 ponttal, az érettségizettek

0,3 ponttal, a diplomások 0,36–0,33 ponttal értek el jobb eredményt. Az érettségizett válaszadók szintén kb. eggyel (0,88 és 0,83) több szakpolitika esetén adtak helyes választ, mint a legfeljebb 8 általánost végzett megkérdezettek.

Szakpolitikák európaizációjával kapcsolatos preferenciák eloszlása

Először azt vizsgáltuk, hogy az egyes szakpolitikák esetén milyen az integrációs preferenciák eloszlása (2. táblázat). 8 olyan terület van, ahol a magyarok abszolút többsége szuverenista állásponton van (kizárólag tagállami hatáskört szeretne), míg 9 szakpolitika esetén az integrációpártiak vannak abszolút többségben (vagyis azok, akik szeretnék, hogy megosztott vagy kizárólag EU-s hatáskörben legyen az adott szakpolitika).

A megkérdezettek abszolút többsége szerint kizárólag tagállami hatáskörben kellene lennie a lakásügynek (64%), az állami földtulajdon és vízgazdálkodásnak (64%), valamint a belföldi kereskedelem és pénzügyi szektor szabályozásának (58%), az oktatáspolitikának (58%), a kormányzati működésnek (57%), a munkaügynek (54%), a szociálpolitikának (51%) és a mezőgazdaságnak (50%). Érdemes kiemelni, hogy a bevándorlási politika esetében az ellenzőkkel (49%) közel azonos arányban vannak azok, akik szeretnék, hogy legyen az EU-nak valamilyen szintű beleszólása a magyar bevándorlási politikába (47%). Hasonlóan kiegyenlített a szuverenisták és integrációpártiak aránya az egészségügyet illetően (49%–48%). Az integrációpártiak vannak abszolút többségben a környezetvédelem (67%), a technológiafejlesztés (63%), az energiapolitika (62%), a külkereskedelem (61%), a biztonságpolitika (60%), a közlekedéspolitiká (54%), az igazságügy és bűnüldözés (53%) és a polgári jogok (51%) területein. Az integrációpárti válaszadóknak viszont a döntő többsége megosztott hatáskört szeretne, míg a magyaroknak csak a töredéke (2–8%) szeretne kizárólag EU-s hatáskört az egyes szakpolitikák esetén. A legtöbben a környezetvédelem területén adnák át teljes mértékben az EU-nak az irányítást (8%).

A 2. táblázatban a válaszok eloszlása mellett azt is feltüntettük, hogy milyen az EU valódi hatásköre az adott területen, és ez egyezik-e a relatív többség preferenciáival. Közel azonos számú szakpolitikai területen egyezik és tér el egymástól a válaszadók relatív többségének preferenciája, valamint az EU valódi hatásköre. 9 szakpolitika esetén van egyezés, míg 10 szakpolitika esetén eltérés. Az eltérés minden esetben abból adódik, hogy a relatív többség a valósánál alacsonyabb integrációs szintet választana. A magyarok relatív többsége a megosztott hatáskörű közpolitikák jelentős részét (15-ből 9-et) inkább kizárólagosan tagállami hatáskörbe rendelné. Emellett a külkereskedelem esetében preferálná az abszolút többség a megosztott hatáskört (57%), szemben a ténylegesen megvalósuló, kizárólagos EU-s hatáskörrel.

2. táblázat. Az EU szakpolitikai kompetenciái és a magyarok ezzel kapcsolatos preferenciái

	Az EU kompetenciája az adott szakterületen	Kizárólag magyar hatáskör kellene legyen	Preferencia			Relatív többség preferenciája és a tényleges hatáskör egyezik
			Közösen kell szabályozni	Kizárólag EU-s hatáskör kellene legyen	Nem tudja/nem válaszol	
Lakásügy	Megosztott	64%	30%	2%	4%	Nem
Állami földtulajdon, vízgazdálkodás	Megosztott	64%	31%	2%	4%	Nem
Belföldi kereskedelem, bankok és pénzügyi szektor	Megosztott	58%	35%	3%	4%	Nem
Oktatási politika	Támogató (tagállami hatáskör)	58%	35%	3%	4%	Igen
Kormányzati működés	Támogató (tagállami hatáskör)	57%	36%	3%	4%	Igen
Munkaügy, munkavállalói jogok	Megosztott	54%	39%	3%	4%	Nem
Szociálpolitika	Megosztott	51%	40%	5%	4%	Nem
Mezőgazdaság	Megosztott	50%	44%	3%	4%	Nem
Bevándorlási politika	Megosztott	49%	42%	5%	4%	Nem
Egészségügy	Támogató (tagállami hatáskör)	49%	43%	5%	4%	Igen
Gazdaságpolitika, makrogazdaság	Megosztott	47%	46%	4%	4%	Nem
Polgári jogok	Megosztott	45%	45%	6%	4%	Nem
Igazságügy, bűnüldözés	Megosztott	44%	50%	3%	4%	Igen
Közlekedéspolitika	Megosztott	43%	51%	3%	3%	Igen
Védelmi és biztonságpolitika	Megosztott	36%	54%	6%	3%	Igen
Külkereskedelem	Kizárólagos EU-s hatáskör	35%	57%	4%	4%	Nem
Energiapolitika	Megosztott	34%	58%	4%	3%	Igen
Technológiafejlesztési politika	Megosztott	33%	58%	5%	4%	Igen
Környezetvédelem	Megosztott	29%	59%	8%	3%	Igen

Az EU-s integrációval kapcsolatos preferenciák
és a valós integrációs szint kapcsolata

A 3. táblázat az integrációpártiság és tényleges integráció feltételezett függetlenségét (H2) vizsgáló modelleket mutatja be. A hipotézisünkkel ellentétes eredményeket találtunk: az EU-s integráció mindkét mérőszáma azt mutatta, hogy a magasabb integrációs szint növeli az integrációpártiság esélyeit. A könnyebb értelmezés érdekében a többszintű logisztikus regresszióink koefficiensai mellett a vizsgált változók átlagos marginális hatásait is megbecsültük.

3. táblázat. Többszintű logisztikus regressziók, eredményváltozó: szakpolitika integrációjának támogatása, † magyarázó változó: szakpolitika integrációs szintje

	7. modell		8. modell	
	Koeff.	ÁMH	Koeff.	ÁMH
Támogató (tagállami kompetencia)	Referencia			
Megosztott (tagállami és EU-s közös kompetencia)	0,62***	0,08***		
Kizárólagos EU-s kompetencia	(0,06)	(0,01)		
	1,65***	0,21***		
	(0,12)	(0,01)		
EU-s eredetű törvények aránya az adott szakpolitikát illetően††			0,13***	0,02***
			(0,02)	(0,00)
Konstans	-0,54***		-0,45***	
	(0,10)		(0,10)	
Megfigyelések	18341		18341	
Csoportok (válaszadók)	973		973	

Megjegyzések: Koeff: koefficiensok, ÁMH: átlagos marginális hatás

Sztenderd hibák a zárójelekben, válaszadónként klaszterezve

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

† Az eredményváltozó 1-es értéket vesz fel, ha a válaszadó az adott szakpolitikát szeretné EU-s vagy megosztott hatáskörben látni. 0-s értéket vesz fel, ha kizárólag tagállami hatáskörben szeretné látni.

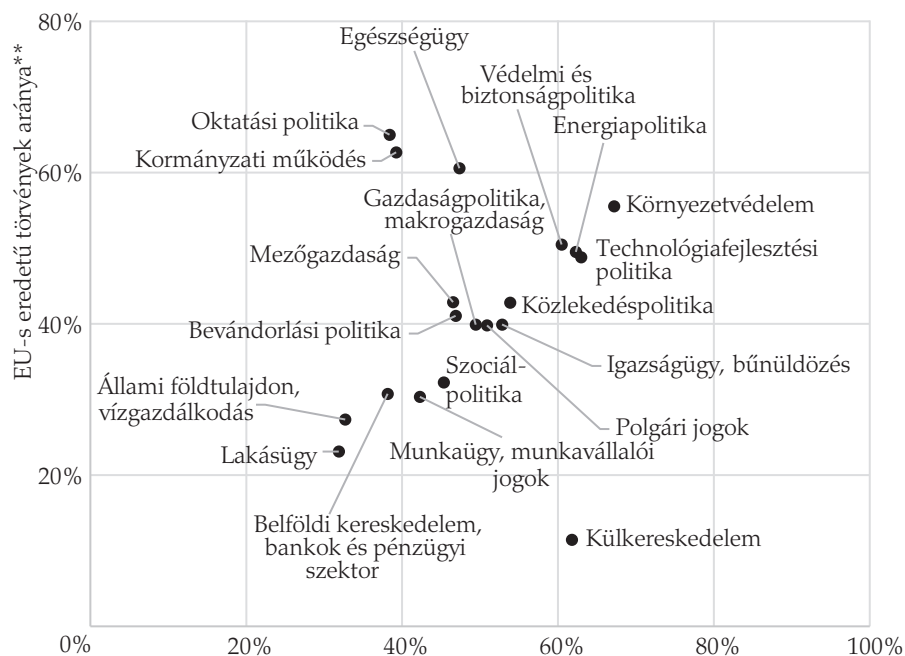
†† A magyar országgyűlésben 2004–2018 között elfogadott törvények alapján. A százalékos arányok 0-tól 10-ig terjedő skálára vannak átkonvertálva, így az ÁMH 10 százalékpontos növekedéssel járó valószínűség-növekedést jelez.

Megosztott hatáskörbe tartozó szakpolitikák esetében átlagosan 8 százalékponttal nagyobb eséllyel támogatják az emberek, hogy az EU-nak legyen beleszólása az adott a szakpolitikába, összehasonlítva a tagállami irányítás alatt álló területekkel. A kizárólag EU által irányított területen (a felmérésünkben csak a külkereskedelem tartozott ide) 21 százalékponttal nagyobb eséllyel tá-

mogatják, hogy az EU-nak legyen beleszólása az adott területbe. Az EU-s eredetű törvények arányának is szignifikáns pozitív hatása volt. Ha egy szakpolitikai területen 10 százalékponttal magasabb az EU-s eredetű törvények aránya, akkor 2 százalékponttal nagyobb az esély arra, hogy az emberek támogatják az adott szakpolitika európaizációját.

Ezt, a feltételezésünknek ellentmondó kapcsolatot az aggregált adatok vizsgálata is alátámasztja. A 9. ábrán azt szemléltettük, hogy az egyes szakpolitikák európaizáltságának valós szintje (európai eredetű törvények aránya az Országgyűlésben elfogadott összes törvény között) és az adott szakpolitika európaizációjának támogatottsága között is mutatkozik-e a korábban bemutatott pozitív kapcsolat. Az ábrán látható az együttmozgás, bár viszonylag alacsony a korrelációs együttható (0,17). Ennek egyik oka, hogy lefelé jelentősen kilóg a külkereskedelem, aminél nagyon alacsony az EU-s eredetű törvények aránya, annak ellenére, hogy ez a terület kizárólag EU-s irányítás alatt áll. Vagyis a külkereskedelem esetén az EU-s eredetű törvények aránya egy félrevezető mutató lehet. Ezt a szakpolitikát kihagyva már jelentősen megnő a korrelációs érték is (0,40).

9. ábra. A szakpolitikák integrációs szintje és az integráció támogatottsága*

Megjegyzés: * Azok aránya, akik az adott szakpolitikát tagállami és EU-s megosztott irányítás, vagy kizárólag EU-s irányítás alatt szeretnék látni. ** A magyar országgyűlésben 2004–2018 között elfogadott törvények alapján.

A politikai preferenciák hatása a szakpolitikák európaizációjával kapcsolatos preferenciákra

A 4. táblázat azt vizsgálja, hogy valóban csökkenti-e az integrációpártiság esélyeit a kormánypártiság (H3, 5. modell) és a jobboldaliság (H4, 6. modell), valamint azt, hogy a politikai hovatartozás hatását csökkenti-e a magasabb EU-s szakpolitikai tudásszint (H5a, 7. modell és H5b, 8. modell). Az eredményeink igazolják a hipotéziseinket.

4. táblázat. Többszintű logisztikus regressziók, eredményváltozó: a szakpolitika integrációjának támogatását

	9. modell		10. modell		11. modell		12. modell	
	Koeff.	ÁMH	Koeff.	ÁMH	Koeff.	ÁMH	Koeff.	ÁMH
Ellenzéki	Referencia				Referencia			
Fidesz–KDNP	-2,57***	-0,29***			-4,16***	-0,28***		
	(0,21)	(0,02)			(0,52)	(0,02)		
Pártnélküli††	-1,74***	-0,20***			-2,87***	-0,19***		
	(0,27)	(0,03)			(0,68)	(0,03)		
Bal-jobb skála (1-10)			-0,29***	-0,03***			-0,55***	-0,03***
			(0,03)	(0,00)			(0,08)	(0,00)
EU-s szakpoliti- kai tudásszint					0,21***	0,03***	0,14*	0,04***
					(0,04)	(0,00)	(0,06)	(0,00)
Fidesz–KDNP X					0,21***			
EU-s szakpoliti- kai tudásszint					(0,05)			
Pártnélküli X					0,15*			
EU-s szakpoliti- kai tudásszint					(0,07)			
Bal-jobb skála (1-10) X							0,03***	
EU-s szakpoliti- kai tudásszint							(0,01)	
Konstans	1,28***		1,58***		-0,54		0,33	
	(0,17)		(0,24)		(0,38)		(0,54)	
Megfigyelések	16542		16542		16542		16542	
Csoportok (válaszadók)	875		875		875		875	

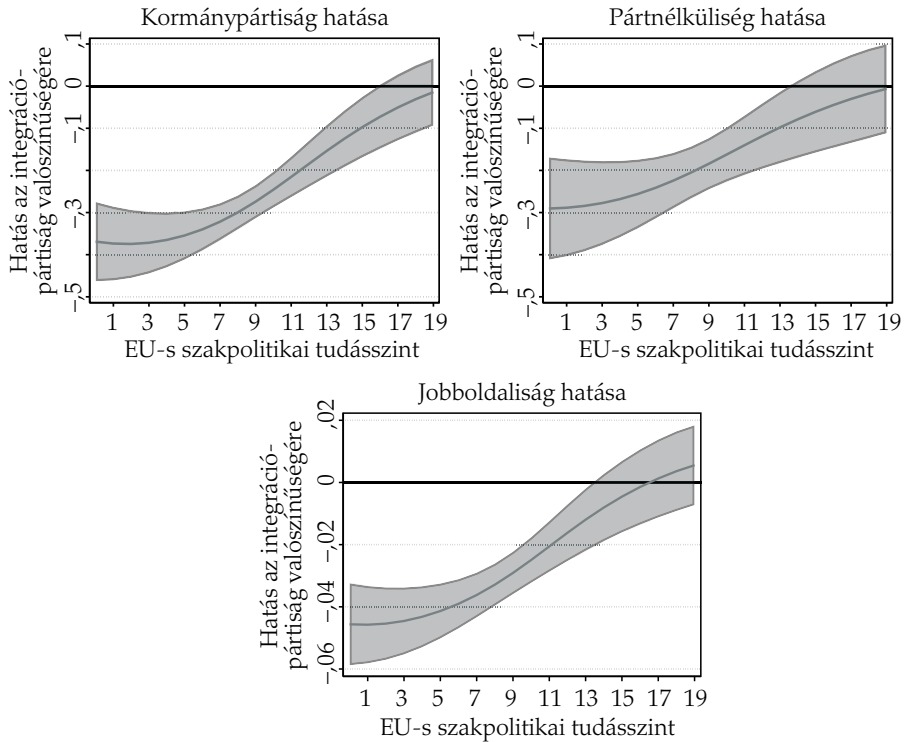
Koeff: koefficiensek, ÁMH: átlagos marginális hatás. Sztenderd hibák a zárójelekben, válaszadónként klaszterezve. * $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$

† Az eredményváltozó 1-es értéket vesz fel, ha a válaszadó az adott szakpolitikát szeretné EU-s vagy megosztott hatáskörben látni. 0-s értéket vesz fel, ha kizárólag tagállami hatáskörben szeretné látni.

†† A pártnélküli nem tartalmazza a Mi Hazánk, Magyar Kétfarkú Kutyapárt és az Egyéb pártlistára szavazni tervező válaszadókat. Ezen megkérdézettek válaszait bevontuk az elemzésbe, de alacsony elemszám miatt nem tüntettük fel a fenti táblázatban.

A kormánypártiak átlagosan 29 százalékponttal kisebb eséllyel lesznek integrációpártiak az egyes szakpolitikák esetén, mint az ellenzékiek. Az is kiderül az elemzésünkből, hogy a pártnélküliek is 20 százalékponttal kisebb eséllyel lesznek integrációpártiak. A bal-jobb tengelyen való elhelyezkedés hatása közel lineáris (lásd: M3. ábra a mellékletben). Ha egy válaszadó egy ponttal inkább a jobboldal irányába sorolja magát egy 1-től 10-ig tartó bal-jobb skálán, akkor 3 százalékponttal kisebb eséllyel fogja támogatni, hogy egy szakpolitikába legyen Brüsszelnek beeszlása. Vagyis egy szélsőségesen baloldali emberhez képest (1-es érték) egy szélsőségesen jobboldali ember (10-es érték) körülbelül 30 százalékponttal kisebb eséllyel lesz integrációpárti.

10. ábra. A politikai preferenciák marginális hatása az EU-s szakpolitikai tudásszint függvényében

Megjegyzés: A kormánypártiság és pártnélküliség hatása azt jelzi, hogy átlagosan mekkora eséllyel lesznek inkább/kevésbé integrációpártiak ezek a válaszadók, mint az ellenzékiek. A jobboldaliság marginális hatása azt jelzi, hogy a bal-jobb önbesorolás alapján (1-10) átlagosan mennyivel növeli/csökkenti az integrációpártiság esélyeit az, ha valaki 1 ponttal jobbra helyezkedik el.

Az EU-s szakpolitikai tudásszint moderáló hatásáról szóló feltételezésünket is igazolta az elemzésünk. Minél magasabb az egyén EU-s szakpolitikai tudásszintje (vagyis a helyesen eltalált szakpolitikák száma az EU-s tudástesztben), annál kisebb lesz a kormánypártiság és a pártnélküliség marginális hatása is. Vagyis annál kisebb a különbség az ellenzékiek és kormánypártiak, valamint az ellenzékiek és a pártnélküliek között (lásd: M4. ábra a mellékletben). Ugyanezt figyeljük meg a jobboldaliság feltételes hatását illetően is. Ezeket az interakciós hatásokat szemléltettük a 10. ábra felső részén.

Megvizsgáltuk azt is, hogy vajon a hagyományos, 3 általános kérdést tartalmazó teszt eredménye alapján is hasonló moderáló hatása van-e az EU-s tudásszintnek. Itt azonban ellentétes mintát figyelhetünk meg (lásd az M3. ábra a Mellékletben): minél magasabb az általános EU-s tudásszintje az egyéneknek, annál erősebb a kormánypártiság, pártnélküliség és jobboldaliság hatása, tehát ellentmondásos eredményeket kaptunk az EU-s ismeretek pártos részrehajlásra gyakorolt hatását illetően. Ahogyan fent bemutattuk, a szakpolitikai tudásszint magasabb szintje gyengíti a politikai preferenciák integrációs attitűdökre gyakorolt hatását, vagyis az ötödik hipotézisünket (H5a és H5b) technikailag elfogadjuk. Ugyanakkor az általános EU-s tudásszint ezzel ellentétben felerősíti a politikai preferenciák hatását. Vagyis az objektívabb tájékozottság növeli az EU-val kapcsolatos véleményeket illetően is a pártos/ideológiai befolyást. Ugyanakkor, ha az egyén szakpolitikai integrációkról alkotott képe közelebb áll a valósághoz – legyen ez az elképzelés ismeretalapú vagy vágyvezérelt – akkor kevésbé határozza meg a politikai hovatartozás azt, hogy az egyén inkább integrációpárti vagy szuverenista lesz.

KONKLÚZIÓ ÉS TANULSÁGOK

Az EU-tagság közpolitikai hatásának percepcióit vizsgáló kutatásunkban két különböző tudástesztel is felmértük, hogy az európai integráció tekintetében a magyar társadalom mekkora része tekinthető tájékozottnak. Az általános EU-s ismeretekre, valamint az uniós és a tagállami hatáskörökre vonatkozó tudás terén is megállapítható, hogy a megkérdezettek bő harmada rendelkezik biztos tudással. Az EU-val kapcsolatos mindhárom bevezető szintű kérdésre (amelyek az Európai Bizottság elnökére, az EP közvetlen választására, valamint Svájc uniós tagságára kérdeztek rá) 37% adott helyes választ (az egyes kérdéseknél, külön-külön a találatok aránya 65–69% között mozgott). Ehhez nagyon hasonló arányt mutatott (35%) azok aránya, akik a vizsgált közpolitikai területek legalább felében jól válaszolták meg azt, hogy az EU és a tagállamok milyen hatáskörökkel rendelkeznek. A magyarok többsége nem rendelkezik tehát megfelelő tudással arról, hogy valójában milyen területeken van

befolyása az EU-nak a hazai folyamatokra. Ez minden politikai és demográfiai csoportra igaz: egyik társadalmi rétegben sincsenek többségben azok, akik helyesen határoznák meg az uniós és tagállami hatáskörök szintjét a szakterületek legalább felében. Az iskolázottság ugyanakkor egyértelmű hatással van az általános EU-s tudásra. A felsőfokú végzettségűek 84%-a a három teszt-kérdésből legalább kettőre helyesen válaszolt (43% mindegyiket eltalálta), míg az alacsonyabb végzettségűek között ez az arány csak 64% (és 29% adott jó választ valamennyi kérdésre).

Politikai preferenciák szerint is érdemi különbségeket tapasztaltunk. A fideszeseknek szignifikánsan alacsonyabb az általános EU-s tudásszintje, mint az ellenzéki szavazóknak, de fordított a helyzet a szakpolitikai tudásszint terén a többváltozós elemzésünk alapján. Utóbbi oka, hogy a kormánypárti szavazók gyengébbnek érzékelik az aktuális tagállami szuverenitás kiterjedtségét, mint az ellenzékiek. Más szavakkal, az ellenzéki szavazók nagyobb mértékben becsülik alá az egyes szakpolitikák európaizáltságának szintjét, mint a kormánypártiak. A fideszes választók kevesebb szakterületről gondolják, hogy tagállami irányítás alatt áll, mint az ellenzéki szimpatizánsok, és ez az érzet közelebb áll az EU és a tagállamok közötti valós hatáskörmegosztáshoz.

Az érzékelt szuverenitás szintjét azonban a politikai hovatartozáshoz képest is erősebben határozzák meg a szuverenista attitűdök. Ezek alapján azt feltételeztük, hogy elterjedt a vágyvezérelt gondolkodás: a szélsőségesen integrációpártiakhoz képest a szélsőségesen szuverenisták átlagosan a 19 vizsgált szakterületből 6-7-tel több szakterületről gondolják azt, hogy annak irányításába az EU-nak nincs beleszólása. Ugyanakkor az is magyarázhatja ezt a mintázatot, hogy az integrációpárti válaszadók alaposabban vagy hitelesebb forrásokból tájékozódnak, míg a szuverenisták között elterjedtebbek az EU-s hatáskörökről a téves ismeretek. Vélhetően a két magyarázat kiegészíti egymást. Az „ismeretalapú” magyarázatot támasztja alá, hogy a szuverenista attitűdök nem csak a szakpolitikai, de az általános tudásszintet is csökkentik. Ugyanakkor a vágyalapú magyarázatot támasztja alá, hogy a szuverenista attitűdöknek jelentősen nagyobb hatása van a szuverenitás érzékelt szintjére, mint a tudásszintet mérő változókra. A pártszimpátiák szerinti különbségek az EU-s integrációt támogató válaszadók között jelennek meg. Az valójában inkább az európai integrációval szemben nem ellenséges fideszesekre igaz, hogy alacsonyabbnak érzik Magyarország nemzeti szuverenitásának szintjét, mint az ellenzéki EU-pártiak (és ezáltal az EU valós befolyását a magyar közpolitikai folyamatokra is nagyobb mértékben találják el). Ennek a meglepő eredménynek egy lehetséges magyarázata, hogy a „több EU-t akaró” fideszesek ezen a téren is inkább elégedettek, és ezért feltételezik azt, hogy már most is több területbe van beleszólása az EU-nak, mint amit az européer ellenzékiek érzékelnek.

Eredményeink megerősítik a kormánypártiságnak, illetve a jobboldali ön-definícióinak az integráció további mélyítésére gyakorolt hatásáról szóló hipotéziseinket. A Fidesz választói átlagosan 29 százalékponttal kisebb eséllyel lesznek integrációpártiak az egyes szakpolitikák esetén, mint az ellenzékiek (a párt nélküliek körében is jelentős a különbség: ők 20 százalékponttal kisebb valószínűséggel lesznek integrációpártiak). A bal-jobb tengelyen való elhelyezkedés hatása szintén egyértelmű: a tíz fokú skálán minden egyes, a jobboldal irányába tett lépés 3 százalékponttal csökkenti annak támogatottságát, hogy az EU-nak legyen beleszólása az adott szakpolitikába. Egy szélsőségesen baloldali emberhez képest egy szélsőségesen jobboldali ember közel 30 százalékponttal kisebb eséllyel lesz integrációpárti. Arra a kérdésre, hogy a magasabb tudásszint csökkenti vagy sem a politikai hovatartozás hatását, ambivalens eredményeket kaptunk: míg a szakpolitikai tudásszint magasabb szintje gyengíti a politikai preferenciák integrációs attitűdökre gyakorolt hatását, addig az általános EU-s tudásszint erősítette ezt a hatást. Fontos ugyanakkor, hogy a magyarok egyes szakpolitikák európaizációjával kapcsolatos preferenciái nem függetlenek ugyanazon szakpolitikák tényleges integrációs szintjétől. Ez azt jelenti, hogy azon szakterületeken, amelyeken Magyarország uniós csatlakozása óta tényszerűen a legnagyobb arányban vannak jelen az európai eredetű jogszabályok, az EU befolyásának támogatottsága is magasabb. Számításaink szerint, ha egy közpolitikai területen 10 százalékponttal magasabb az európai eredetű törvények aránya, akkor 2 százalékponttal nagyobb az esély arra, hogy a magyarok támogadják az adott szakpolitika európaizációját. Nem egyértelmű, hogy mi lehet az okság domináns iránya. A magyarok preferenciái tükrözik az európai közvéleményt, és azokon a területeken mélyül az integráció, ahol arra már nyitottabbak az emberek? Vagy az egyes szakpolitikákban a mélyülő integrációs szintet követi a közvélemény támogatottsága? Ezek a jövőbeli kutatások fontos kérdései lehetnek.

Az uniós tagság magas támogatottsága Magyarországon közismert, az EU-tagságot támogatók aránya mindig is többszörösen meghaladta az EU-ból való kilépést szorgalmazókat. Tanulmányunk azonban rámutat arra, hogy az integráció mélyítésének már komoly korlátai lehetnek a magyar társadalomban. Az egyes szakpolitikai területeken a döntéshozatal szintjét tekintve erős bázisa van a nemzeti szuverenitás politikájának. Az általunk vizsgált 19 közpolitikai területből 8 olyan terület van, ahol a magyarok abszolút többsége szuverenista állásponton van (kizárólag tagállami hatáskört szeretne), míg 9 szakpolitika esetén az integrációpártiak vannak abszolút többségben (vagyis azok, akik szeretnék, hogy megosztott vagy kizárólag EU-s hatáskörben legyen az adott szakpolitika). Emellett kiemelendő, hogy az EU kizárólagos hatáskörébe csak a társadalom igen kis része utalna döntéseket: a kizárólagos uniós hatáskörök támogatói minden közpolitikai területen 10%-nál keveseb-

ben vannak. A lakhatási, a földtulajdoni, a mezőgazdasági, az oktatási, a munkaügyi és a szociálpolitikai kérdésekben 50% feletti arányban válaszolták azt a megkérdezettek, hogy kizárólag magyar nemzeti hatáskör kellene legyen. Ugyanakkor egyértelmű többsége van az integrációpártiaknak többek között a környezetvédelem, az energiapolitika, a biztonságpolitika és a bűnüldözés kérdéseiben. Azt hogy ez egy stabil attitűd lehet a magyar társadalomban, egy 2019-es adatfelvétel is alátámasztja, amelyben ez a négy kérdés szintén integrációpárti többséget tudhatott maga mögött (Bíró-Nagy–Laki, 2019). A bevándorlás és az egészségügy témái azok, amelyekben egyik tábornak sincs abszolút többsége.

Az európai integráció hazai korlátainak vizsgálatához megnéztük azt is, hogy milyen az EU valódi hatásköre az adott területen, és ez egyezik-e a relatív többség preferenciáival. Közel azonos számú szakpolitikai területen egyezik és tér el egymástól a válaszadók relatív többségének preferenciája, valamint az EU valódi hatásköre. Az eltérés minden esetben abból adódik, hogy a relatív többség a valósnál alacsonyabb integrációs szintet választana. A hatásköri kérdésekben tapasztalható megosztottság azt jelzi előre, hogy az EU jövőjével kapcsolatos viták – amelyek erősödése várható a következő években – is polarizálhatják a jövőben a magyar közvéleményt. Ha az EU jövőjéről folytatott diskurzus középpontjában ugyanis nem maga az uniós tagság megítélése áll, hanem az, hogy több Európára vagy több nemzeti szuverenitásra van szükség, akkor a magyar társadalom már jóval megosztottabb.

MELLÉKLETEK

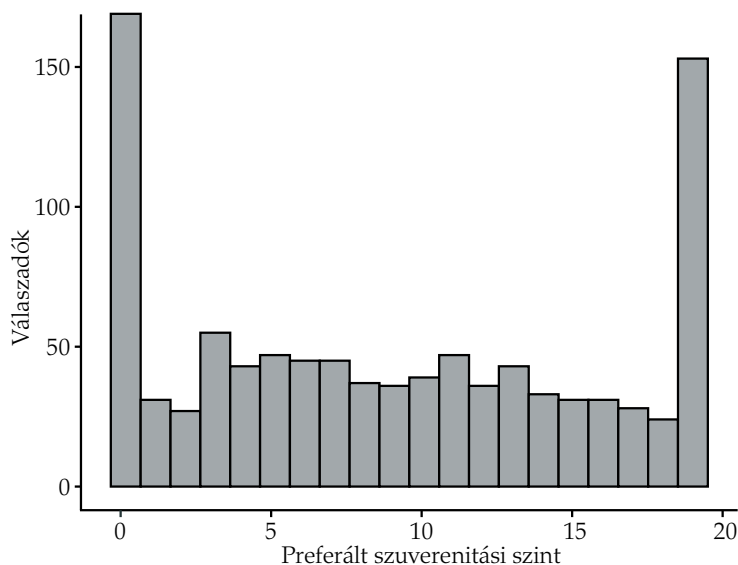
M1. táblázat. A magyarázó változók alapmegoszlásai

Pártpreferencia		Lakhely		Nem		Életkor		Iskolázottság	
Fidesz	37%	Budapest	18%	Férfi	45%	Fiatalabb, mint 30	17%	Legfeljebb alapfok	30%
Ellenzéki együttműködés	39%	Megyeszékhely	17%	Nő	55%	30–39	19%	Szakmunkásképző, szakiskola	24%
Mi Hazánk	1%	Város	35%			40–49	15%	Érettségi	31%
Kutyapárt	1%	Község	29%			50–59	17%	Diploma	15%
Más lista	0%					Idősebb, mint 60	32%		
Pártnélküli	22%								

M2. táblázat. A válaszadókat jellemző folytonos, ordinálisan skálázható és dichotóm változók korrelációs táblázata

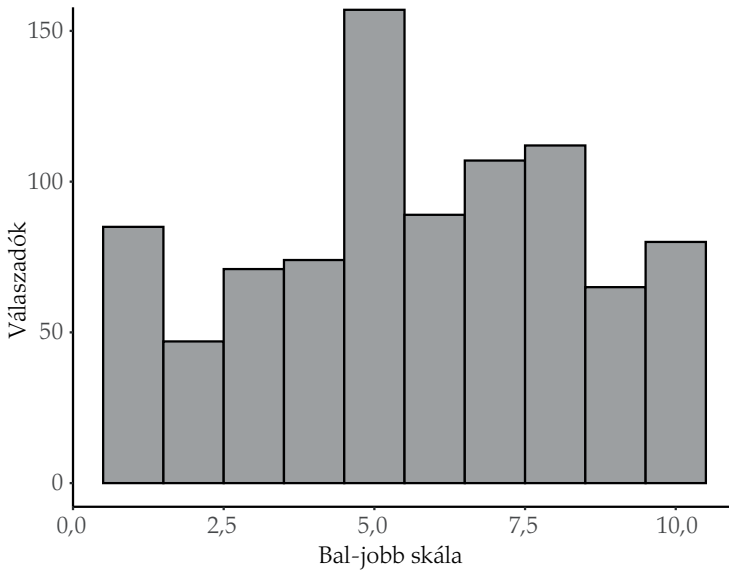
	Település-típus	Nem	Életkor	Iskolázottság	Preferált szuverenitási szint	Bal-jobb skála	EU-s szakpolitikai tudásszint	EU-s általános tudásszint
Település-típus	1,0000							
Nem	-0,0289	1,0000						
Életkor	-0,0176	0,0665	1,0000					
Iskolázottság	-0,3289	-0,0106	-0,1929	1,0000				
Preferált szuverenitási szint	-0,1050	-0,0302	0,0084	0,0775	1,0000			
Bal-jobb skála	0,1131	0,0069	-0,0755	0,0071	0,2100	1,0000		
EU-s szakpolitikai tudásszint	0,1467	0,0293	-0,0282	-0,0069	-0,3426	-0,0004	1,0000	
EU-s általános tudásszint	-0,0299	-0,0025	-0,0030	0,1377	-0,0525	0,0143	0,1217	1,0000

M1. ábra. A preferált szuverenitási szint eloszlása (hisztogram).

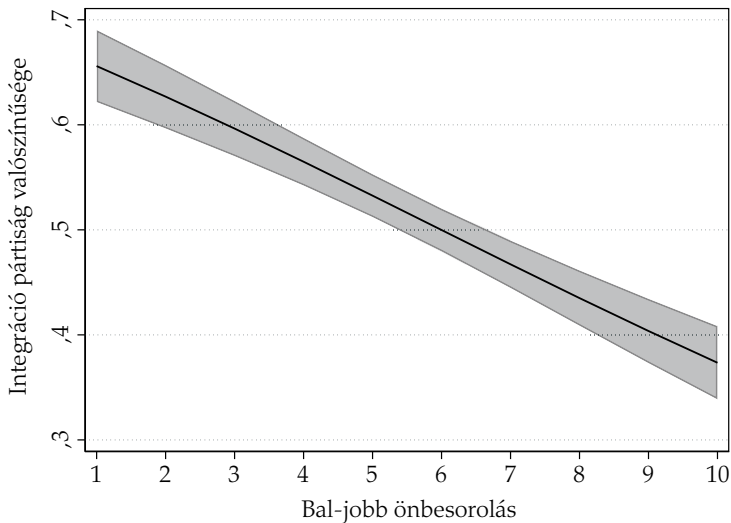

Megjegyzés: A változó azt jelzi, hogy a 19 felsorolt szakpolitikából hány darabot szeretne a válaszadó kizárólagos tagállami hatáskörben látni.

M2. ábra. A politikai bal-jobb önbesorolás eloszlása (hisztogram).

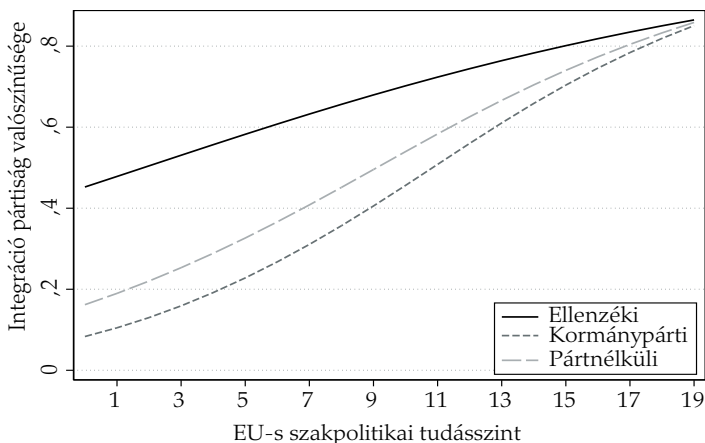

M3. ábra. Az integrációpártiság becült valószínűsége a bal-jobb önbesorolás függvényében

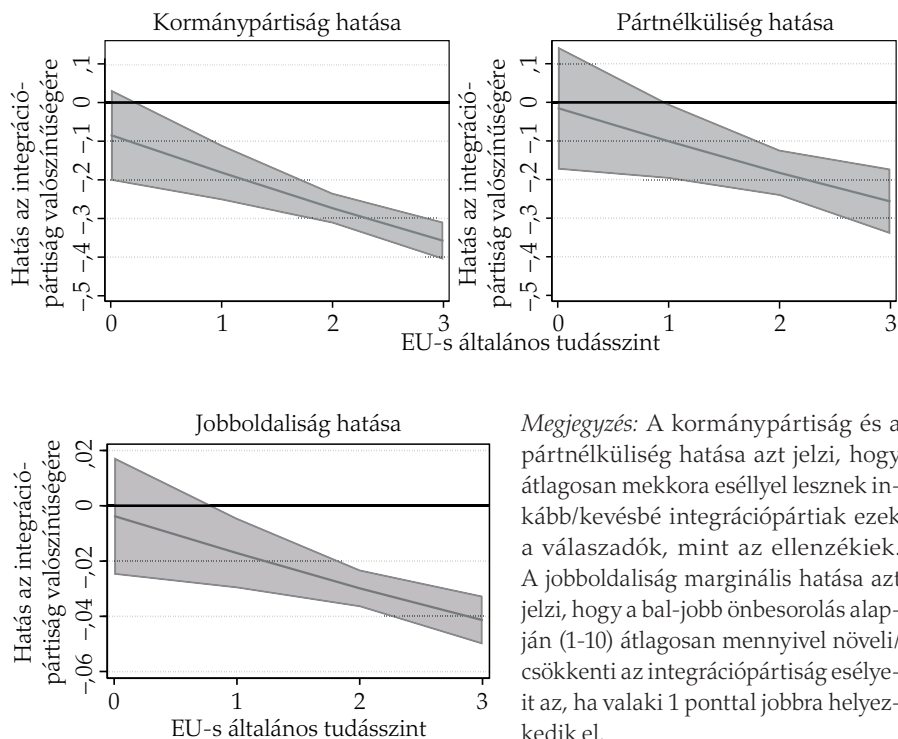
Megjegyzés: A 10. modell alapján becült valószínűségek.

M4. ábra. Az integrációpártiság becült valószínűsége pártpreferencia szerinti csoportokon belül, az EU-s szakpolitikai tudásszint függvényében

Megjegyzés: A 9. modell alapján becült valószínűségek.

M5. ábra. A politikai preferenciák marginális hatása az EU-s általános tudásszint függvényében

Megjegyzés: A kormánypártiság és a párt nélküliség hatása azt jelzi, hogy átlagosan mekkora eséllyel lesznek inkább/kevésbé integrációpártiak ezek a válaszadók, mint az ellenzékiek. A jobboldaliság marginális hatása azt jelzi, hogy a bal-jobb önbesorolás alapján (1-10) átlagosan mennyivel növeli/csökkenti az integrációpártiság esélyeit az, ha valaki 1 ponttal jobbra helyezkedik el.

További információk találhatóak a tanulmányunk online mellékletében, ami az alábbi címen érhető el: <https://osf.io/w9y3m/>

JEGYZETEK

- ¹ A tanulmány az NKFIH K 135347 kódszámú *Az Európai Unió közpolitikai hatásának percepciói: a magyar közvélemény európaizációja* kutatási projekt keretében készült.
- ² Tudomásunk szerint a legutóbbi tanulmányt a témában Lengyel és Blaskó írta (2002), aminek fókuszában az integráció támogatottsága állt, míg az EU-val kapcsolatos tájékozottság objektív és szubjektív szintje magyarázó változók voltak.
- ³ Stoeckel (2012) megkülönbözteti az EU-val kapcsolatos semlegességet (indifferens álláspont) az EU ambivalens értékelésével. Előbbi azt jelenti, hogy az egyén nem társít semmilyen jelentést az EU-hoz, míg utóbbi fogalom azokra vonatkozik, akik pozitív és negatív jelentéstartal-
makat is társítanak az EU-hoz. Stoeckel az ambivalenciát – a semlegességgel szemben – az EU komplex értékelésének tekinti. Elemzésében kimutatta, hogy a magasabb EU-s tudásszint csök-
kenti az EU-val kapcsolatos semlegességet és növeli az ambivalencia szintjét.
- ⁴ A kereszt táblákat Excelben ábrázoltuk, a hisztogramokat az R-Studio használatával hoztuk létre, a statisztikai modelljeinkhez és a becslőt hatások ábrázolásához a Stata-16 szoftvert használtuk.
- ⁵ Az elemzésünk alapjául szolgáló kutatás kérdőívének releváns kérdései az online mellékletben megtalálhatóak: <https://osf.io/w9y3m/>
- ⁶ A Sommet és Morselli (2017) által javasolt elemzési módok közül az első szinten lévő változók random meredekségét nem tartalmazó modelleket használtuk, mivel azok nem javították a modellek illeszkedését.
- ⁷ Az első két állítás igaz, a harmadik állítás hamis.
- ⁸ A modellekben a multikollinearitást az egyes változókra vontakozó VIF-mutatók kiszámolásá-
val vizsgáltuk. Azon változók kivételével, amiket egymásból számoltunk ki, természetesen korrelálnak (kor egyszerű és négyzetes alakja, interakciós tagok és bizonyos modellekben az interakció alapjául szolgáló változók). A többi változó esetében azonban nem voltak az elfogadható 5-ös értéknél nagyobbak a VIF-mutatók. Az egyes változók együttmozgását is vizsgáltuk, de nem voltak kimagaslóak a korrelációs értékek (lásd: M2. táblázat a mellékletben).

IRODALOM

- Achen, C. H.–Bartels, L. M. (2016): *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government*. Princeton University Press.
- Ágh, A. (2021): The Emergence of the Europeanized Party Systems in ECE: The Turning Point at the 2019 EP Elections in Hungary. *Journal of Comparative Politics*, Ljubljana, Vol. 14, No. 1, 20–41.
- Anduiza, E.–Gallego, A.–Muñoz, J. (2013): Turning a Blind Eye: Experimental Evidence of Partisan Bias in Attitudes Toward Corruption. *Comparative Political Studies*, Vol. 46, No. 12, 1664–1692. <https://doi.org/10.1177/0010414013489081>

- Arató, K. (2020): Hungary (Chapter 6). In: Vít Hloušek–Petr Kaniok (eds): *The European Parliament Election of 2019 in East-Central Europe. Second-Order Euroscepticism*. eBook, Palgrave Macmillan.
- Barbaro, M. (2022): How Europe Came Around on Sanctions (Podcast epizód). *The Daily. The New York Times*, 2022. március 2., <https://www.nytimes.com/2022/03/02/podcasts/the-daily/russia-ukraine-invasion-eu-sanctions.html> [Elérés ideje: 2022. március 7.]
- Bíró-Nagy A.–Laki G. (2019): *15 év után. Az Európai Unió és a magyar társadalom*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung–Policy Solutions.
- Bíró-Nagy A.–Laki G. (2020): Európaizáció és a törvények minősége Magyarországon. In: Sebők Miklós–Gajdusчек György–Molnár Csaba (eds): *A magyar jogalkotás minősége: Elmélet, mérés, eredmények*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Boda Zs.–Sebők M. (szerk.) (2018): *A magyar közpolitikai napirend. Elméleti alapok, empirikus eredmények*. Budapest, MTA TK PTI.
- Brennan, J. (2017): *Against Democracy*. Princeton, Princeton University Press.
- Carl, N.–Richards, L.–Heath, A. (2018): Leave and Remain voters' knowledge of the EU after the referendum of 2016. *Electoral Studies*, Vol. 57, 90–98. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2018.11.003>
- Carl, N. (2019): *Comparing EU Knowledge Among Leave and Remain Voters: A Replication Study*. SocArXiv. <https://doi.org/10.31235/osf.io/t6acp>
- Clark, N. (2014): The EU's Information Deficit: Comparing Political Knowledge across Levels of Governance, *Perspectives on European Politics and Society*, Vol. 15, No. 4, 445–463., <https://doi.org/10.1080/15705854.2014.896158>
- Conti, N.–Memoli, V. (2012): The multi-faceted nature of party-based Euroscepticism. *Acta Politica*, Vol. 47, No. 2, 91–112.
- Csehi, R.–Zgut, E. (2021): 'We won't let Brussels dictate us': Eurosceptic populism in Hungary and Poland, *European Politics and Society*, Vol. 22, No. 1, 53–68.
- De Bruycker, I. (2020): Democratically deficient, yet responsive? How politicization facilitates responsiveness in the European Union. *Journal of European Public Policy*, Vol. 27, No. 6, 834–852. <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1622587>
- De Vreese, C. H.–Azrout, R.–Moeller, J. (2016): Cross Road Elections: Change in EU Performance Evaluations during the European Parliament Elections 2014. *Politics and Governance*, Vol. 4, No. 1, 69–82. <https://doi:10.17645/pag.v4i1.462>.
- De Vreese, C. H.–Boomgaarden, H. (2006): News, Political Knowledge and Participation: The Differential Effects of News Media Exposure on Political Knowledge and Participation. *Acta Politica*, Vol. 41, 317–341. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500164>
- Dull Sz. (2022): Új kampány kezdődött a háború kitörése után – öt pontban. *Telex.hu*, március 6., <https://telex.hu/valasztas-2022/2022/03/06/uj-kampany-kezdodott-a-haboru-kitorese-utan-ot-pontban> [Elérés ideje: 2022. március 7.]
- Eurobarometer (2012): ZA5612 Eurobarometer 77.3 Country Questionnaire Hungary (kérdőív). Letöltés helye: <https://dbk.gesis.org/dbksearch/download.asp?db=D&id=49324>
- Farkas Gy. (2022): A háború átírta a kampányt, fej fej melletti a csata. *24.hu*, 2022. március 1., <https://24.hu/belfold/2022/03/01/haboru-kampany-republikon-kutatas/> [Elérés ideje: 2022. március 7.]

- Hargitai, T. (2020): How Eurosceptic is Fidesz actually? *Politics in Central Europe*, Vol. 16, No. 1, 189–209.
- Hix, S. (2015): Brits know less about the EU than anyone else. LSE EUROPP Blog, november 27., <https://blogs.lse.ac.uk/euoppblog/2015/11/27/brits-know-less-about-the-eu-than-anyone-else/> [Elérés ideje: 2022. január 26.]
- Lengyel Gy.–Blaskó Zs. (2002): Kik félnek az európai integrációtól? In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Budapest, TÁRKI, 404–420.
- Marquart, F. et al. (2019): Knowing is not loving: media effects on knowledge about and attitudes toward the EU. *Journal of European Integration*, Vol. 41, No. 5, 641–655. <https://doi.org/10.1080/07036337.2018.1546302>
- Patkós V.–Szántó A. (2020): Jobban tudják-e az okos szavazók? Az iskolázottság, a hírfogyasztás és a politikai érdeklődés szerepe a pártos elfogultság alakulásában. *Politikatudományi Szemle*, Vol. 29, No. 4, 55–81.
- Rapeli, L. (2014): Comparing Local, National and EU Knowledge: The Ignorant Public Reassessed. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 37, No. 4, 428–446.
- Sommet, N.–Morselli, D. (2017): Keep Calm and Learn Multilevel Logistic Modeling: A Simplified Three-Step Procedure Using Stata, R, Mplus, and SPSS. *International Review of Social Psychology*, Vol. 30, No. 1, 203–218. <http://doi.org/10.5334/irsp.90>
- Stoeckel, F. (2012): Ambivalent or indifferent? Reconsidering the structure of EU public opinion. *European Union Politics*. Vol. 14, No. 1, 23–45.
- Tappin, B. M.–Pennycook, G.–Rand, D. G. (2021): Rethinking the link between cognitive sophistication and politically motivated reasoning. *Journal of Experimental Psychology: General*, Vol. 150, No. 6, 1095–1114. <https://doi.org/10.1037/xge0000974>
- Van Elsas, E.–Hakhverdian, A.–Van der Brug, W. (2016): United against a common foe? The nature and origins of Euroscepticism among left-wing and right-wing citizens. *West European Politics*, Vol. 39, No. 6, 1181–1204. <https://doi.org/10.1080/01402382.2016.1175244>
- Vegetti, F.–Mancosu, M. (2020): The Impact of Political Sophistication and Motivated Reasoning on Misinformation. *Political Communication*, Vol. 37, No. 5, 678–695.
- Verhaegen, S.–Hooghe, M. (2015): Does more knowledge about the European Union lead to a stronger European identity? A comparative analysis among adolescents in 21 European member states. *Innovation. The European Journal of Social Science Research*, Vol. 28, No. 2, 127–146.

